

Multiculturalisme in vergelijkend perspectief
Algemene Sociale Wetenschappen
Masterthesis

Kebab en Koningsdag

De mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in
Nederland en de predictoren die hierop van invloed zijn

Teuntje Van Der Aalst - 3955710

Begeleidster: Mevr. Dr. M. Maliepaard

Tweede lezer: Dhr. Dr. M. Coenders

Wetenschappelijk artikel

Woorden: 15.773

Dankwoord

Eerste dank gaat uit naar mijn begeleidster Dr. Mieke Maliepaard, voor de immer kritische blik, constructieve feedback en flexibiliteit. Ook dank aan Dr. Marcel Coenders, als tweede lezer en beoordelaar van deze masterthesis en Iris Haartsen voor het mede samenstellen van de vragenlijsten en de verwerking hiervan.

Daarnaast bijzonder veel dank aan onderzoekslocatie Koning Willem 1 College te 's-Hertogenbosch, met in het bijzonder Voorzitster van het College van Bestuur Mevrouw Jeanette Noordijk en alle afdelingsdirecteuren, voor de flexibele opstelling tijdens het faciliteren van dit onderzoek.

Teuntje van der Aalst

Kebab en Koningsdag: De mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland en de predictoren die hierop van invloed zijn

Teuntje Van Der Aalst

Samenvatting

Wat is de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland en, welke predictoren zijn van invloed op een geïntegreerde duale identiteit? Om deze vragen te beantwoorden is kwantitatief survey onderzoek gedaan onder 109 allochtone MBO-leerlingen. Allereerst is gekeken naar de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland, middels de Bi-cultural Identity Integration Scale (Benet-Martinez & Haritatos, 2005). De ervaring van geïntegreerde duale identiteit bleek hoog te zijn, waarbij men weinig conflict tussen beide identiteiten ervaart. Daarna werden vier predictoren onderscheiden die volgens de theorie van invloed zijn op de etnische en nationale identiteitsvorming: ervaren acceptatie en discriminatie vanuit de autochtone bevolking, primaire etnische socialisatie, interetnisch contact met leeftijdgenoten en religie. Middels stellingen is onderzocht of deze predictoren ook effect hebben op de duale identiteitsvorming. De correlatie analyse toonde aan dat er een samenhang is tussen het ervaren van acceptatie (positief), en discriminatie (negatief) vanuit de autochtone groep. Daarnaast is een hoge mate van interetnisch contact met leeftijdgenoten van positief effect op de mate van culturele harmonie. De etnische socialisatie vanuit de ouders, of men Nederlands spreekt met vrienden en religie spelen geen rol in de mate van een harmonieuze duale identiteit. In de meervoudige regressie analyse werd aangetoond dat enkel ervaren acceptatie een positief effect heeft op de mate van culturele harmonie. Na het uitvoeren van een Sobeltest bleek dat ervaren acceptatie een partieel mediërend effect heeft op de mate van ervaren discriminatie. Wanneer ervaren acceptatie weggelaten wordt in de meervoudige regressie is de mate van ervaren discriminatie ook van (negatief) significante invloed op de culturele harmonie waarbij geldt hoe minder ervaren discriminatie, hoe hoger de culturele harmonie. De ervaren acceptatie en discriminatie vanuit de autochtone bevolking zijn dus de belangrijkste voorspellers van een harmonieuze duale identiteit.

Introductie

Wie of wat ben je wanneer je moeder uit België komt en je vader uit Ghana? Hoe vind je je plek in de Nederlandse maatschappij wanneer je constant dient te schakelen tussen de

verwachtingen van je Turkse familie en die van je Nederlandse docenten? Hoe voelt het wanneer je door je Griekse familie ‘de Nederlandse’ wordt genoemd, en door de Nederlanders ‘de Griekse’? Identiteit en de vorming hiervan is complexe materie waarbij zowel vele interne als externe factoren in de omgeving van een individu een rol spelen. Voor deze groep ligt het ontwikkelen van een *duale identiteit* in de lijn der verwachtingen, vanwege hun gelijktijdige lidmaatschap van meerdere sociale groepen. In dit onderzoek wordt *duale identiteit* gedefinieerd als een construct van de etnische identiteit van afkomst en de nationale identiteit van het land van vestiging. Het onderzoek zal zich richten op de mate waarin deze twee identiteiten een geïntegreerde *duale identiteit* vormen; waarbij een goed geïntegreerde *duale identiteit* verwijst naar een identiteit waarin de etnische en de nationale identiteit met elkaar verweven en in harmonie zijn. Er bestaat dus ook een kans dat de etnische en de nationale identiteit niet goed met elkaar verweven zijn of zelfs in conflict zijn. We spreken dan van een slecht geïntegreerde *duale identiteit*.

Het leven met een *duale identiteit* brengt onherroepelijk bepaalde consequenties met zich mee en deze kunnen zowel positief als negatief zijn. Wetenschappelijk onderzoek van Berry (1997), Huynh, Nguyen & Benet-Martínez (2011) en Phinney & Devich-Navarro (1997) toonde aan dat wanneer de twee identiteiten goed geïntegreerd zijn, men meer psychologisch welzijn ervaart. Ook in ander wetenschappelijk onderzoek (Phinney, 1991; Crawford, Allison, Zamboni & Soto, 2002; Berry, 2005) wordt beargumenteerd dat migranten die goed geïntegreerd zijn in de gastgemeenschap een hogere mate van zelfvertrouwen en levensvreugde ervaren omdat zij de voordelen uit beide culturen zouden voelen. Hoewel integratie en een geïntegreerde *duale identiteit* verschillende termen zijn, bestaat er ook overlap. Bij een geïntegreerde *duale identiteit* voelt men zich, net als bij integratie, lid van twee sociale groepen tegelijkertijd en men ervaart hierin geen conflict tussen beiden. Onderzoek toont aan dat het leven met een *duale identiteit* ook kan leiden tot negatief probleemgedrag onder allochtone jongeren. Het Nederland van vandaag is vanwege zijn cultureel diverse samenleving de thuisbasis van vele allochtone jongeren¹. In het publieke discours in Nederland wordt veelvuldig beweerd dat deze jongeren geen normen en waarden meer zouden hebben (Oosterwegel & Vollebergh, 2003) en sommige politici spelen dit op specifieke migrantengroepen waarbij hardop gesproken wordt van een ‘Marokkanenprobleem’ (Wilders en van Klaveren, 2013). Volgens onderzoek van Huiberts (2002) en Baumeister en Murraven (1996) is er echter geen gebrek aan normen en waarden

¹ Met jongeren wordt in dezen bedoeld de groep in de leeftijd van 16-25 jaar.

maar ervaren veel van deze jongeren, niet per definitie van Marokkaanse afkomst, een kloof tussen de verwachtingen op school en thuis, vanwege het feit dat zij simultaan behoren tot twee sociale groepen: die van het land van herkomst en die van het land van vestiging. Dit betekent ook dat zij (wellicht nog meer dan andere jongeren) conflicten in de verwachtingen en waarden om hen heen ervaren. Dit wordt door Baumeister en Murraven *'the value gap'* genoemd. Daarnaast zouden zij meer last hebben van de implicaties van raciale stereotypen en de druk die op hen gelegd wordt vanuit de verschillende sociale groepen (LaFromboise, Coleman & Gerton, 1993). Bij sommige jongeren kan deze situatie leiden tot radicalisering en delinquent gedrag (Miner & Munns 2005; via Feddes, Mann, Wart & Doosje, 2013). Ook onderzoek in Nederland (Verkuyten & Yildiz 2007; 2009) geeft aan dat jongeren met een duale identiteit een mogelijke kwetsbare groep vormen. Deze problemen zijn vooral relevant voor adolescenten met immigrantenouders (Rumbaut, 1994), daar zij hun gehele leven al door twee of zelfs meerdere sociale groepen tegelijkertijd gesocialiseerd worden. Enerzijds zijn deze jongeren opgevoed door hun ouders wie hen de taal, normen en waarden van de cultuur van herkomst geleerd hebben. Deze karakteristieken zullen ze zeer waarschijnlijk hun gehele leven bij hen blijven dragen (McCoy, 1992). Anderzijds zijn ze opgeleid door het Nederlandse schoolstelsel, welke Nederlandse normen, waarden, gebruiken, vaderlandse geschiedenis en taal onderwijst. De situatie waarbij men constant dient te schakelen tussen twee culturen heeft onherroepelijk invloed op de identiteitsvorming en loyaliteiten die met name jonge adolescenten toekennen aan de verschillende sociale groepen waarin zij participeren. Hoewel kinderen al op zeer jonge leeftijd de verschillen tussen zichzelf en een persoon van een andere dan de eigen groep aan kunnen geven, is het pas in de fase van adolescentie waarin een coherent zelfbeeld langzaam vorm krijgt (Habermas & DeSilveira, 2008) en deze periode wordt dan ook gezien als de kritieke periode voor de ontwikkeling van identiteit.

Een relevante vraag is dus: onder invloed van welke factoren komt een geïntegreerde duale identiteit tot stand? In welke mate beide identiteiten goed met elkaar integreren zou kunnen afhangen van de kansen en beperkingen die aanwezig zijn in de sociaal-culturele context waarin de jongeren zich bevinden. Socialisatie door de ouders werd al genoemd als een goed voorbeeld van een invloedrijke factor op identiteitsvorming, maar ook socialisatie door vrienden en niet-familieleden spelen mee. Daarnaast zou ook het maatschappelijke klimaat ten aanzien van allochtonen (het 'Marokkanenprobleem') invloed kunnen hebben op de mate van geïntegreerde identiteitsvorming. Om deze reden zal dit onderzoek zich niet

bezighouden met de consequenties van een duale identiteit, maar juist met het inzichtelijk maken van de predictoren die van invloed zijn op de mate van een geïntegreerde duale identiteit. Kennis van de oorzaken zou negatief probleemgedrag in de toekomst preventief kunnen helpen voorkomen. De *probleemstelling* is als volgt te formuleren: *Hoe ervaren allochtone jongeren in Nederland hun duale identiteit en, welke predictoren zijn van invloed op de mate van een geïntegreerde duale identiteit?*

Er wordt in dit onderzoek gevraagd naar de *ervaring* van een geïntegreerde duale identiteit, daar identiteitbeleving een subjectieve aangelegenheid is welke zich moeilijk objectief laat meten. Het onderzoek tracht antwoord te geven op de volgende *hoofdvraag*:

In welke mate ervaren allochtone jongeren in Nederland hun duale identiteit als geïntegreerd en welke predictoren zijn hierop van invloed?

In dienst van de hoofdvraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *In welke mate worden de etnische en de nationale identiteit samen door allochtone jongeren in Nederland als een geïntegreerde duale identiteit ervaren?*
2. *Op welke manier beïnvloedt de mate van ervaren acceptatie en discriminatie door autochtone Nederlanders de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?*
3. *Op welke manier beïnvloedt primaire etnische socialisatie door de ouders de mate van geïntegreerde duale identiteit van allochtone jongeren in Nederland?*
4. *Op welke manier beïnvloedt interetnisch contact met leeftijdgenoten de geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?*
5. *Op welke manier beïnvloedt het actief praktiseren van de religie en de mate van religieuze identiteit de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?*

Dit onderzoek zal zich richten op de combinatie van de etnische en de nationale identiteit waarbij gesproken wordt van een duale identiteit en levert hiermee een aanvulling op het onderzoek naar duale identiteit. Er bestaat namelijk veel wetenschappelijk onderzoek naar verschillende soorten identiteiten; zoals groepsidentiteit (Tajfel & Turner, 1979) en identiteitvorming onder migranten middels acculturatieonderzoek (Berry, 2005). Hieronder vallen ook de onderzoeken naar nationale identiteit (O.a. Anderson, 2006; Eriksen, 2009), culturele identiteit (O.a. Hall, 1990;1992; Côté, 1996), raciale identiteit (O.a. Helms, 1990; Demo & Hughes, 1990) en onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen tussen bepaalde

identiteiten (Hogg, Terry & White, 1995) of duale identiteiten (Phinney & Devich-Navarro, 1997). Onderzoek naar duale identiteiten echter, is nog schaars en vindt veelal plaats in de klassieke immigrantenlanden zoals de Verenigde Staten en Australië (Ali & Sonn, 2010; Bakalian; 1993). Dit is logisch omdat in deze contreien de samenleving anders dan in Europa, tot stand is gekomen door migratiestromen uit alle overige werelddelen (Anderson, 2006). In deze ‘melting pots’ van culturen is duale identiteit eerder regel dan uitzondering. Exact omgekeerd aan de situatie in Europa. Onderzoeken naar duale identiteit in Europa focussen zich voornamelijk op moslimmigranten en de consequenties van duale identiteiten voor de maatschappij zoals islamisering van de samenleving, radicalisering van Islamitische migranten (Verkuyten, 2006; Verkuyten & Yildiz, 2007;2009; Simon & Ruhs; 2008), maar ook de samenhang tussen een duale identiteit en het ervaren van stress (de Domanico, Crawford, & De Wolfe, 1994). Hierin onderscheidt dit onderzoek zich: door niet te kijken naar de consequenties maar de predictoren die van invloed zijn op de mate waarin de duale identiteit geïntegreerd is. Dit wordt gedaan aan de hand van een betrouwbaar meetinstrument van Benet-Martinez, Leu, Lee en Morris (2002): de Bi-cultural Identity Integration Scale. Tot slot concentreert het onderzoek zich niet op één specifieke groep zoals in veel onderzoeken gedaan wordt, maar op meerdere culturele groepen. Dit onderzoek is dus een waardevolle bijdrage, om de totstandkoming van het fenomeen duale identiteit beter te begrijpen en een welkome aanvulling te vormen op de schaarse literatuur over de predictoren van duale identiteit.

Maatschappelijk relevant is dit onderzoek vanwege de reeds besproken consequenties die een in mindere mate geïntegreerde duale identiteit zouden kunnen opleveren. Volgens Buijs, Demant & Hamdy (2006) zouden vooral de jongeren die aan het worstelen zijn met hun duale identiteit ontvankelijker zijn voor radicalisering. Berry, Phinney, Sam en Vedder (2006) en Berry (2005) toonden daarnaast aan dat jongeren met een diffuse duale identiteit in mindere mate psychologisch en sociaal-cultureel aangepast waren aan de gastmaatschappij, dan jongeren met een geïntegreerde duale identiteit. Wanneer een geïntegreerde duale identiteit zal leiden tot een groter zelfvertrouwen en meer levensvreugde, en bovendien tot een beter psychologisch en sociaal-cultureel aangepast profiel, is het dus relevant te onderzoeken welke predictoren van invloed zijn op het ontwikkelen van een geïntegreerde duale identiteit. We beginnen in dit onderzoek echter bij de bron, niet bij de voortvloeiende gevolgen van duale identiteit.

Theorie

Identiteit is een complex begrip welke zich zeer lastig laat vangen in één allesomvattende definitie. Volgens Fearon (1999) kan identiteit verwijzen naar (a) een sociale categorie, welke gestuurd wordt door de regels van de sociale groep en verwachte gedragspatronen, of (b) sociaal onderscheidende kenmerken waaraan een individu waarde toekent en welke ervaren worden als onveranderlijk. De vorming van identiteit is een dynamisch en psychologisch proces waarbij vriendschappelijke connecties met anderen worden gemaakt, onderhouden en verbroken (Verkuyten, 2014). Hoewel het een psychologisch proces is vindt de vorming van identiteit altijd plaats in correspondentie met de omgeving waarin men zich bevindt (Taylor, 1994). Individuen zijn al op zeer jonge leeftijd bezig met de vraag ‘*Wie ben ik?*’, en het categoriseren van mensen en groepen om betekenis en houvast toe te kennen aan hun leefomgeving. Dit gegeven maakt identiteitsvorming een zeer complex begrip waarbij de kansen en bedreigingen vanuit de sociaal-culturele context een grote rol spelen (Phinney, Romero, Nava & Huang, 2001). Met name wanneer men te maken heeft met twee sociale identiteiten tegelijkertijd, is dit complex. We spreken dan van een duale identiteit. Om het construct van duale identiteit goed te begrijpen is het noodzakelijk te beginnen met een uiteenzetting van de begrippen etnische en nationale identiteit.

Etnische identiteit

Binnen het concept van duale identiteit bevindt zich de *etnische identiteit*. Etnische identiteit is door Horowitz (1985; via Chandra, 2006) verklaard als zijnde een ‘paraplu’ waaronder vele verschillende kenmerken kunnen hangen. Deze verschillende kenmerken kunnen zijn huidskleur, taal, religie, maar ook nationaliteit, clan, kaste en rassen. Chandra beargumenteert dat deze definitie niet juist is omdat het zaken als voorvaderen en gedeelde geschiedenis zou negeren en etnische identiteit te veel zou zien als een vaststaand gegeven, terwijl het een constant flexibel fenomeen is. Hoewel Chandra niet slaagt in het vaststellen van een allesomvattende definitie van etnische identiteit, wordt geconcludeerd dat het beter is te spreken van identiteiten gebaseerd op afkomst of op zogenaamde ‘plakkerige’ (zoals huidskleur en geslacht) en ‘visuele’ (zoals naam, spraak, kleding) kenmerken. Erikson (1968) deed veel onderzoek naar de totstandkoming van een etnische identiteit en hij kwam tot de conclusie dat er in de ontwikkeling van een etnische identiteit acht fasen te onderscheiden zijn in de levenscyclus. Elke fase laat zich kenmerken door een kernconflict of crisis. Tijdens de

adolescentie zou het kernconflict gaan over het verkrijgen van een stabiele identiteit tegenover identiteit confusie. Op deze leeftijd zijn er vele fysieke en psychologische veranderingen aan de orde, welke leiden tot twijfels en onzekerheden. Het is een periode van zoeken, experimenteren en selecteren, wat uiteindelijk zou moeten leiden tot een stabiele identiteit (Verkuyten, 2014). Eriksen (2009) stelde vast dat etniciteit geen vaststaand feit is, maar een sociale creatie en dat deze erkend dient te worden om van betekenis te kunnen zijn, door zowel leden van de eigen als andere groepen.

Nationale identiteit

Nationalisme en een *nationale identiteit* zijn onderwerpen waarover verschillende wetenschappers (Anderson, 2006; Eriksen, 2009; Gellner, 2008; en Hobsbawm, 2012) theorieën ontwikkeld hebben. Wanneer we in dit onderzoek spreken van de nationale identiteit hebben we het over de Nederlandse nationaliteit. Wanneer identificeert men zich met een natiestaat? Anderson stelt dat onder andere dat het hebben van een gedeelde geschiedenis en duidelijkheid over de herkomst van de groep belangrijke factoren zijn bij de ontwikkeling van zowel de groeps- als individuele identiteit. In dit onderzoek wordt gekeken naar tweede generatie migranten voor wie Nederland het thuisland is maar wiens achtergrond een andere dan de Nederlandse is. Leden van deze groep worden door Eriksen (2009) etnische anomalieën genoemd. Zij zijn de kinderen of kleinkinderen van immigranten, bevinden zich hierdoor in twee etnische groepen tegelijkertijd, spreken twee talen en hebben vaak twee nationaliteiten. Hoe vindt de vorming van een stabiele identiteit in hun geval plaats en welke 'keuzes' spelen hierin? Eriksen beargumenteert dat culturen en etniciteiten niet verdwijnen maar slechts veranderen en zich aanpassen aan de nieuwe situatie. De jongeren kunnen 1) volledig meegaan in de cultuur van hun ouders of 2) in die van de nationale meerderheid (als deze open staan voor nieuwkomers). Optie 3) is het beginnen van een eigen groep waarbij de identiteiten gecombineerd worden tot één harmonieus geheel: een geïntegreerde duale identiteit.

Duale identiteit

In de literatuur is een grote diversiteit aan terminologie te vinden wat betreft duale identiteit. Er wordt gesproken over multipele identiteiten (Sen, 2007); hybride identiteit (Essers, Benschop & Doorewaard, 2006); biculturele identiteit (o.a. Benet-Martinez & Haritatos, 2005; Nguyen & Benet-Martinez, 2007) interculturele identiteit (Taylor, 1994); hyphenated (koppel) identiteit (o.a. Sharobeem, 2003); en multiculturele identiteit (o.a.

Taylor, 1994; Nguyen & Benet-Martinez, 2010). Hybride betekent kan verwijzen naar een combinatie van meerdere identiteiten zoals in de vorm van multiple identiteiten. Het verschil tussen biculturaliteit en multiculturaliteit is simpelweg het aantal culturen dat men probeert te verenigen, en interculturaliteit betekent dat men zich tussen twee culturen beweegt en niet per definitie van plan is deze te verenigen. Hoewel al deze termen een zekere overlap bezitten, betekenen ze dus niet allemaal hetzelfde als de term *duale identiteit*. In dit onderzoek wordt de term *duale identiteit* gebruikt om de combinatie van een etnische identiteit van herkomst en de nationale identiteit van het land van vestiging aan te duiden. Bij een geïntegreerde duale identiteit is dus sprake van een identificatie met de etnische en de nationale identiteit waarbij tussen deze sociale identiteiten weinig afstand en veel harmonie wordt ervaren (Benet-Martinez & Haritatos, 2005). De creatie van een dergelijke identiteit lijkt in theorie niet complex, maar bewijst dat in praktijk vaak wel te zijn. Vooral wanneer men lid is van twee contrasterende groepen. De sociale identiteit theorie van Tajfel & Turner (1979) maakt het mogelijk om te illustreren waarom sociale omgevingsfactoren in het leven van een individu problematisch kunnen zijn voor de ontwikkeling van een geïntegreerde duale identiteit. Om overzicht en orde in de sociale leefwereld aan te brengen plaatst de sociale omgeving individuen in categorieën. De situationele context bepaalt in welke categorie een individu ingedeeld wordt. Allochtone jongeren worden in de thuissituatie in een andere sociale groep ingedeeld, dan in bijvoorbeeld de schoolsituatie, of wanneer ze op bezoek zijn in het land van herkomst. Eriksen (2009) zegt dat een sociale identiteit pas problematisch is, wanneer de sociale groepen waartoe men ingedeeld wordt conflicterende normen en waarden representeren. Dit kan leiden tot de situatie waarbij men voelt ‘gevangen’ te zitten tussen twee culturen (Huynh, Nguyen & Benet-Martínez, 2011). In het onderzoek van Benet-Martinez & Haritatos (2002, p. 1016) zegt een Indisch-Amerikaans meisje:

“ Het hebben van een duale identiteit zorgt ervoor dat ik me speciaal en verward tegelijk voel. Speciaal omdat het toevoegt aan mijn identiteit: ik ervaar mijn Indische identiteit als rijk aan traditie, moraal en schoonheid. Verward omdat... het zijn van beide culturen tegelijkertijd geen optie is. Mijn culturen zijn zo verschillend dat het voelt alsof ik tussen beide moet kiezen. ”.

Een etnische identiteit is dus niet per definitie verenigbaar met de nationale identiteit en het is mogelijk dat men een afstand voelt tussen beiden. We spreken in dit geval van ‘Living between two cultures’ (Phinney en Devich-Navarro, 1997). De allochtone jongeren ervaren de eigen etnische cultuur en die van de meerderheid als zeer verschillend, apart van elkaar en

zelfs tegenstrijdig (Chuang, 1999; Phinney & Devich-Navarro, 1997; Vivero & Jenkins, 1999). Hoewel zij zichzelf wel zien als lid van beide culturen, zijn zij zich ook zeer bewust van de verschillen tussen de eigen cultuur en die van de brede maatschappij en het gezin waarin zij opgroeien. Deze verschillen kunnen worden ervaren als een persoonlijk conflict. De uitgangspositie waarbij de twee identiteiten lijnrecht tegenover elkaar staan is een extreem complexe, en er kan hier ook een gevoel van *marginalisatie* optreden, waarbij men het gevoel krijgt noch bij de ene, noch bij de andere groep te horen (Berry, 1997; Bhouris, Moise, Perreault & Senecal, 1997). Als resultaat zal men deze twee culturele identiteiten naar verwachting ten alle tijden gescheiden houden (Vivero & Jenkins, 1999). Daarnaast hebben deze jongeren vaker het gevoel te moeten kiezen tussen hun twee culturele identiteiten. Zo ontstaat het idee dat jongeren met een duale identiteit constant worden geconfronteerd met de uitdaging van het integreren van verschillende culturele boodschappen, conflicterende interpersoonlijke verwachtingen en de potentiële dreiging van de minderheidsstatus en discriminatie (LaFromboise et al., 1993). Empirisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de meerderheid van de individuen die te maken hebben met een duale identiteit, ondanks deze uitdagingen succesvol zijn in het vormen een verenigde duale identiteit (Berry, 2003; Van Oudenhoven, Ward & Masgoret, 2006; Phinney & Devich-Navarro, 1997). Een identificatie met het land van herkomst kan dus ook blijven bestaan binnen een cultureel veranderende context en men spreekt van ‘Living with both cultures’, ook wel een *blended identity* genoemd, in het Nederlands vertaald als *samengesmolten identiteit* (Phinney & Devich-Navarro, 1997).

We willen dus weten in welke mate allochtone jongeren in Nederland hun duale identiteit als geïntegreerd ervaren en onder welke voorwaarden ze dit doen. Benet-Martínez deed veelvuldig onderzoek naar geïntegreerde duale identiteit in het algemeen (Huynh, Nguyen, & Benet-Martínez, 2011; Nguyen & Benet-Martínez, 2007), maar ook naar de samenhang met andere predictoren zoals acculturatiestrategieën, taalgebruik, persoonlijkheidskenmerken (2005), tweetaligheid, psychologische aanpassing (Chen, Benet-Martínez & Harris Bond, 2008) en cultural priming (Benet-Martínez, Leu, Lee & Morris, 2002). Daarnaast deed zij veel onderzoek naar de structuur en componenten van duale identiteit (Benet-Martínez & Haritatos, 2005; Mok, Morris, Benet-Martínez & Karakitapoglu-Aygün, 2007). In 2002 ontwikkelden Benet-Martínez et al. een meetinstrument genaamd *Bicultural Identity Integration scale-Pilot (BIIS-P)* bestaande uit 1 item², welke is samengesteld

² 1 item BII: “I am a bicultural who keeps American and Chinese cultures separate and feels conflicted about

door een intensieve analyse van kernwoorden die relevant zouden zijn voor een hoge, dan wel lage mate van ervaren tegenstellingen tussen de etnische en de nationale identiteit. In 2005 ontwikkelde Benet-Martinez en Haritatos een tweede versie van de BII met 8 items, waarvan er 4 cultureel conflict (versus harmonie) en 4 culturele afstand (versus verweving) van duale identiteit meten. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van dit meetinstrument omdat het meer constructen meet dan de 1-item variant (conflict en afstand versus ervaren tegenstellingen). Daarnaast wordt verwacht dat voor deze doelgroep 8 losse, korte items makkelijker te begrijpen en beantwoorden zijn dan één multi-statement item.

Mogelijke predictoren van een geïntegreerde duale identiteit

Uit de besproken literatuur blijkt dat verschillende predictoren van invloed zijn op de manier waarop men zoekt, experimenteert en uiteindelijk vormgeeft aan de eigen identiteit(en). Hierin is ook de term acculturatie relevant. Acculturatieonderzoek richt zich in eerste instantie op strategieën die migranten gebruiken terwijl ze zich vestigen in de nieuwe gastmaatschappij. “Acculturatie is het duale proces van culturele en psychologische veranderingen die plaats vinden als het resultaat van contact tussen twee of meerdere culturele groepen en hun individuele leden”, aldus geformuleerd door Berry (2005, p. 698). Hoewel onze respondenten geen migranten zijn, mag wel verwacht worden dat zij er in navolging van hun ouders bepaalde acculturatiestrategieën op na houden (Berry et al., 2006). Hoewel percepties van tegenstrijdigheden tussen culturele identiteiten meer karakteristiek zijn voor nieuwe migranten, zijn zij ook veel terug te vinden onder individuen die al langere tijd in de gastmaatschappij wonen of er zelfs geboren zijn (Benet-Martínez & Haritatos, 2002; Phinney & Devich-Navarro, 1997; Vivero & Jenkins, 1999). De respondenten hebben wel te maken met het gedwongen verenigen van twee culturen, welke complexe situaties kan opleveren (Rumbaut, 1994; Berry, 1997). Ze kunnen zich bijvoorbeeld gemarginaliseerd voelen; alsof ze niet behoren tot de ene noch tot de andere sociale groep (Bhouris et al., 1997). Onderzoek in Nederland van Eldering & Knorth (1998) toonde aan dat risicofactoren in het gezin belangrijke voorspellers zijn van marginalisering van allochtone jongeren. Allochtone gezinnen blijken na immigratie in disharmonie te verkeren en verschillen in acculturatieniveau tussen ouders en kinderen kunnen tot grote conflicten leiden. Dit bewijst des te meer dat voor tweede generatie migranten acculturatiestrategieën nog altijd aan de orde

these two cultures. I am simply a Chinese who lives in America (vs. a Chinese-American), and I feel as someone who is caught between two cultures.” Antwoorden op een 8-puntsschaal (1=Zeer zeker onwaar – 8=Zeer zeker waar)

zijn, waarbij verschillende verhoudingen bestaan tussen cultuurbehoud van de eigen groep en aanpassing aan de gastmaatschappij. De mate waarin deze fenomenen zich tot elkaar verhouden leiden tot integratie, marginalisatie, separatie en assimilatie. Dit onderzoek zal zich enkel richten op de term integratie. Esser (2001; via Verkuyten 2014) onderscheidt meerdere vormen van integratie zoals *culturele, sociale en psychologische integratie*. Van culturele integratie is sprake bij migranten die zich in culturele zin aanpassen aan het gastland, terwijl ze zich gelijktijdig blijven identificeren met de eigen cultuur. Sociale integratie betekent dat men contact heeft met zowel leden van de eigen minderheidsgroep als met leden van de meerderheid (interetnisch contact). Psychologische integratie refereert naar de identificatie met zowel de eigen etnische groep als met de gastmaatschappij, welke het sterkste overeenkomt met een geïntegreerde duale identiteit en een hoge BII. Volgens Hutnik (1991) gaat het er echter niet om óf men zich identificeert met beide identiteiten, maar in welke mate men dat doet. Welke predictoren zorgen er voor dat een persoon een geïntegreerde duale identiteit ervaart? Aan de hand van de beschikbare literatuur worden voor dit onderzoek een viertal predictoren onderscheiden, te weten: 1) de invloed van ervaren acceptatie en discriminatie vanuit de autochtone groep; 2) primaire etnische socialisatie door de ouders; 3) secundaire etnische socialisatie door leeftijdgenoten en tot slot; 4) religieuze achtergrond.

Ervaren acceptatie en discriminatie vanuit de autochtone groep

Onderzoek van Eriksen (2009) en Brewer (1991) toont dat immigrantenjongeren die zich afgewezen voelt door de autochtone meerderheid juist geen integratie maar een intensivering van de eigen etniciteit ervaart. Hoe meer acceptatie, hoe beter geïntegreerd de duale identiteit zal zijn omdat geen van beide sociale groepen je uitsluit. Acceptatie en discriminatie moeten allebei verschillend begrepen worden. Veel ervaren acceptatie is niet inherent weinig ervaren discriminatie. Charles Taylor (1994) beargumenteert dat identiteit bepaald wordt in dialoog met de ander en hierbij is het erkennen van verschillen van cruciaal belang. Het is voor migranten van belang dat zij erkenning en acceptatie voelen vanuit de meerderheid en dat ze hiernaast de ruimte krijgen tot het behouden van hun eigen cultuur (Berry & Sam, 1997). Het krijgen van gelijke kansen is een belangrijke basis voor de totstandkoming van identificatie met een natiestaat. Hierdoor krijgen allochtonen de mogelijkheid zich een erkend onderdeel van de samenleving te voelen en het signaal zich te mogen identificeren met de Nederlandse samenleving (Rezai, Barendrecht, Burgers, Entzinger, van San, & Severiens, 2010). Discriminatie kan gedefinieerd worden als “het nadelig behandelen van personen, omdat zij behoren tot een bepaalde groepering of tot een bepaalde groepering worden gerekend”

(Andriessen, Dagevos, Nievers & Boog, 2007, p. 35). Onderzoek in Nederland van Huijnk en Dagevos (2012) heeft uitgewezen dat veel migranten negatief oordelen over het maatschappelijke Nederlandse klimaat. Ze zouden zich maar in beperkte mate geaccepteerd voelen door de Nederlanders en aangeven vaker te maken te hebben met discriminatie (Gijsberts & Lubbers, 2009). Onderzoek van zowel Schmitt & Branscombe (2002) als van Verkuyten en Yildiz (2007) heeft aangetoond dat percepties van discriminatie de etnische en religieuze identificatie versterken en de nationale identificatie verzwakken. Discriminatie kan op twee manieren worden ervaren: (1) het ervaren van discriminatie op persoonlijk niveau en (2) het idee dat allochtonen als groep door Nederlanders worden gediscrimineerd (Van Craen, Vancluysen & Ackaert, 2007; Andriessen, Fernee & Wittebrood, 2014). Onderzoek heeft uitgewezen dat het ervaren van discriminatie op groepsniveau vaker voorkomt dan het ervaren van discriminatie op individueel niveau (Van Craen et al., 2007; Buijs, Demant & Hamdy, 2006). Dit onderzoek zal enkel kijken naar persoonlijke discriminatie omdat de respondenten afkomstig zijn uit verschillende achtergronden. Discriminatie beperkt zich natuurlijk niet tot één bepaalde context maar bevindt zich vaak op meerdere terreinen binnen de samenleving. Zo worden er door Andriessen et al. (2007; 2014) vijf terreinen aangeduid waar door allochtonen discriminatie wordt te ervaren: 1) In de openbare ruimte; 2) Tijdens het uitgaan; 3) Op de arbeidsmarkt: bij het zoeken naar werk en voorvallen op de werkvloer; 4) In contact met overheidsinstanties en 5) in het onderwijs. Discriminatie blijkt het meeste te worden ervaren bij het zoeken naar werk en in de openbare ruimte, aldus Andriessen et al. (2014). Discriminatie zou een bedreiging zijn voor de groepsidentiteit, wat er voor zorgt dat mensen zich in toenemende mate naar de eigen groep zullen keren. In het geval van geïntegreerde duale identiteit zou dit betekenen dat men de voorkeur geeft aan de etnische identiteit boven de nationale identiteit, maar het is onduidelijk of men hierbij ook persé conflict en afstand ervaart. Bovenstaande literatuur doet vermoeden dat het ervaren van discriminatie en acceptatie vanuit de meerderheid belangrijk is in de ontwikkeling van een stabiele etnische dan wel nationale identiteit. Maar geldt dit ook voor de geïntegreerde duale identiteit? Dit onderzoek tracht antwoord te geven op de volgende deelvraag: *Op welke manier beïnvloedt de mate van ervaren acceptatie en discriminatie door autochtone Nederlanders de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?* Wanneer de ervaren acceptatie hoog is, zal dit dus vermoedelijk leiden tot een hoge score op de BII. Voor discriminatie geldt: een lage mate van ervaren discriminatie zal leiden tot een hoge score op de BII. Het kan zo zijn dat binnen de duale identiteit van allochtone jongeren in Nederland veel afstand wordt ervaren tussen de etnische identiteit en de nationale identiteit vanwege het

aanhoudende negatieve publieke discours rondom minderheidsgroeperingen in Nederland. Er wordt steeds vaker van ze gevraagd de loyaliteit bij de Nederlandse groep te leggen: “Hun gevoel van verbondenheid en betrokkenheid dient volgens de meerderheid minder ‘naar binnen’ gericht te zijn en meer uit te gaan naar de samenleving waarin men leeft”, aldus Verkuyten (2006, p.64). Echter, het is niet zeker of dit ook betekent dat de mate van geïntegreerde duale identiteit laag is.

Primaire etnische socialisatie door de ouders

Directe familie is de grootste invloed van socialisatie op kinderen en adolescenten binnen een culturele context. Phinney et al. (2001) deden onderzoek naar de invloed van taal, ouders en leeftijdgenoten op de vorming van de etnische identiteit van adolescenten uit immigrantenfamilies. Een soortgelijk onderzoek werd in Nederland onder adolescenten uitgevoerd door Meeus en Dekovic (1995), waarin de invloed van ouders op verschillende soorten sociaal maatschappelijk identiteiten onderscheiden werden (zoals schoolidentiteit en werkidentiteit). In beide onderzoeken bleek de rol van ouders van significant effect op de vorming van de etnische identiteit. Hiernaast is er ook onderzoek naar de invloeden op raciale identiteit en de rol van ouders hierin (Cross Jr, Parham, & Helms, 1991; Demo & Hughes, 1990; Eldering & Knorth, 1998; Helms, 1990; Sellers, Smith, Shelton, Rowley, & Chavous, 1998). Ouders bleken ook van invloed te zijn op de vorming van de raciale identiteit. Er mag in navolging van bovengenoemde onderzoeken dus verwacht worden dat ouders ook een zekere invloed uitoefenen op de vorming van de geïntegreerde duale identiteit. Ook het specifieke gedrag van de ouders ten opzichte van het behoud van de eigen cultuur is belangrijk voor de ontwikkeling van een etnische identiteit (Super & Harkness, 1997). Volgens McCoy (1992) bestaat het sterke verlangen vanuit immigrantenouders om de eigen culturele waarden, tradities en taal te behouden in de gastcultuur. Er is met name in de Verenigde Staten veel onderzoek naar etnische en raciale socialisatie beschikbaar (Thornton, Chatters, Taylor, & Allen, 1990; Marshall, 1995; Miller & MacIntosh, 1999; Hughes, Rodriguez, Smith, Johnson, Stevenson, & Spicer, 2006). Hieruit blijkt dat ouders van minderheidsgroeperingen hun kinderen actief proberen voor te bereiden op de barrières die ze zullen tegenkomen in hun leven omwille van hun huidskleur of ras. Daarnaast proberen de ouders actief zelfvertrouwen te promoten en leren ze hun kinderen trots te zijn op hun huidskleur en ras. Deze overdracht vindt zowel bewust als onbewust plaats (Thornton et al., 1990). Socialisatie vindt plaats op verschillende manieren zoals imitatie, identificatie, (rollen)spelen, taal, boeken, media en alle andere vormen van leren (Camilleri & Malewska-

Peyre, 1997). Volgens Buitelaar (2002; via Essers et al., 2006) wordt een etnische identiteit in dialoog met ‘relevante anderen’ ontwikkeld, zoals mensen behorend tot de dominante groep in de maatschappij, mensen afkomstig van andere minderheidsgroeperingen, mensen van de eigen etnische groep en mensen uit het land van herkomst. Tijdens het proces van exploratie naar de eigen identiteit is het gebruikelijk om te leren over de geschiedenis en tradities van de eigen groep alsmede confronterende issues als discriminatie en vooroordelen. Als onderdeel van deze identiteitexploratie is het gebruikelijk dat adolescenten met hun ouders en anderen praten en discussiëren over deze ‘kenmerken’ van de eigen groep.

Het onderhouden van de eigen taal wordt binnen socialisatie wellicht het meeste genoemd als één van de belangrijkste invloeden op de ontwikkeling en het behoud van een sterke etnische identiteit (Gudykunst and Ting-Toomey, 1990; Hurtado and Gurin, 1995; Miller and Hoogstra, 1992). De taal van de eigen groep zou dienen als een symbool van de etnische identiteit en culturele solidariteit en wordt gebruikt om de groep aan de eigen culturele afkomst te herinneren, om groepsgevoelens over te brengen en om leden van andere etnische groepen buiten te sluiten (Giles, Bourhis & Taylor 1977). Volgens een studie van Imbens-Bailey (1996) onder Armeense adolescenten leidt het onderhouden van de taal van het land van herkomst tot een grotere affiniteit en identificatie met de eigen etnische groep.

Adolescenten die tijdens de opvoeding en in de huidige thuissituatie worden gestimuleerd tot het behoud van de eigen taal, het leren van de geschiedenis van de eigen groep en het intensief onderhouden van contacten met leden van de eigen groep zouden dus ontvankelijker zijn voor het ontwikkelen van een sterke etnische identiteit. Maar, omdat iemand zich sterk zou identificeren met zijn etnische identiteit betekent dit nog niet per definitie dat er conflict ervaren wordt tussen de etnische en de nationale identiteit. De volgende deelvraag wordt getracht te beantwoorden: *Op welke manier beïnvloeden diverse vormen van primaire etnische socialisatie (storytelling, spreken van de eigen taal en contact met leden van de etnische groep) de mate van geïntegreerde duale identiteit van allochtone jongeren in Nederland?* De jongeren die in sterkere mate etnisch gesocialiseerd zijn/worden door hun ouders zouden zich meer identificeren met de etnische identiteit, waardoor men een lage BII score zou moeten hebben. Anderzijds zegt een sterke etnische identiteit niet perse iets over de sterkte van de nationale identiteit. Een goed geïntegreerde duale identiteit is ook bij een intensieve etnische socialisatie niet per definitie uitgesloten. Het is zeer goed mogelijk dat men een hoge score heeft op de BII en tevens aangeeft etnisch gesocialiseerd te zijn.

Interetnisch contact met leeftijdgenoten

Naast de thuissituatie vormen sociale contacten en vriendschappen met leeftijdgenoten een belangrijk referentiekader in het leven van een adolescent. De vorming van een eigen identiteit zou tijdens de adolescentie in sterkere mate beïnvloed worden door leeftijdgenoten, waarbij ouders slechts een kleine aanvullende positieve invloed hebben (Meeus & Dekovic, 1995). Hoewel hieruit afgeleid kan worden dat intensief contact met leeftijdgenoten van de eigen etnische groep leidt tot een grote affiniteit met deze groep, toonde Bakalian (1993) aan dat de etnische identiteit sterk kan blijven ongeacht het feit dat men sociale contacten onderhoudt met leden buiten de eigen groep. In de schoolsituatie zouden adolescenten omgaan met leeftijdgenoten van zowel de eigen etnische groep als andere culturele groepen (Phinney et al., 2000). Deze diverse sociale interactie zou zelfs een sterker effect hebben op de ontwikkeling van etnische identiteit dan het actief onderhouden van de eigen taal. Alba (1990) stelt dat sociale interactie juist een manier is om de eigen etniciteit te benadrukken, ongeacht met wie dat sociale contact plaatsvindt. Mok et al. (2007) toonden een omgekeerd effect aan, waarbij de mate van integratie van de duale identiteit invloed heeft op de sociale contacten die men onderhoudt. Zo zouden mensen met een goed geïntegreerde duale identiteit meer en grotere netwerken onderhouden met leden van buiten de eigen etnische groep. Het is dus niet geheel duidelijk wat er verwacht mag worden van het omgekeerde effect. Daarom wordt de predictor interetnisch contact in het onderzoek opgenomen om antwoord te geven op de volgende vraag: *Op welke manier beïnvloedt interetnisch contact met leeftijdgenoten de geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?* Er wordt verwacht dat wanneer men meer interetnisch contact heeft met leeftijdgenoten de score op de BII hoger zal zijn. Men zal zich door het diverse contact zowel identificeren met de etnische groep als met de nationale groep. De vraag is of dit gepaard gaat met een bepaalde frequentie of situationele context van contact. Volgens Allport (1979) zijn er bepaalde voorwaarden waaraan contact moet voldoen wil het leiden tot een vermindering van vooroordelen. Een van die voorwaarden is dat het contact niet oppervlakkig maar van persoonlijke aard is. In hoeverre is hiervan sprake in een schoolsituatie? Pettigrew & Tropp (2006) toonden in antwoord hierop aan dat elke vorm van intergroepcontact leidt tot vermindering van de vooroordelen, maar dat het effect wel sterker is wanneer aan de voorwaarden van Allport wordt voldaan.

Religie

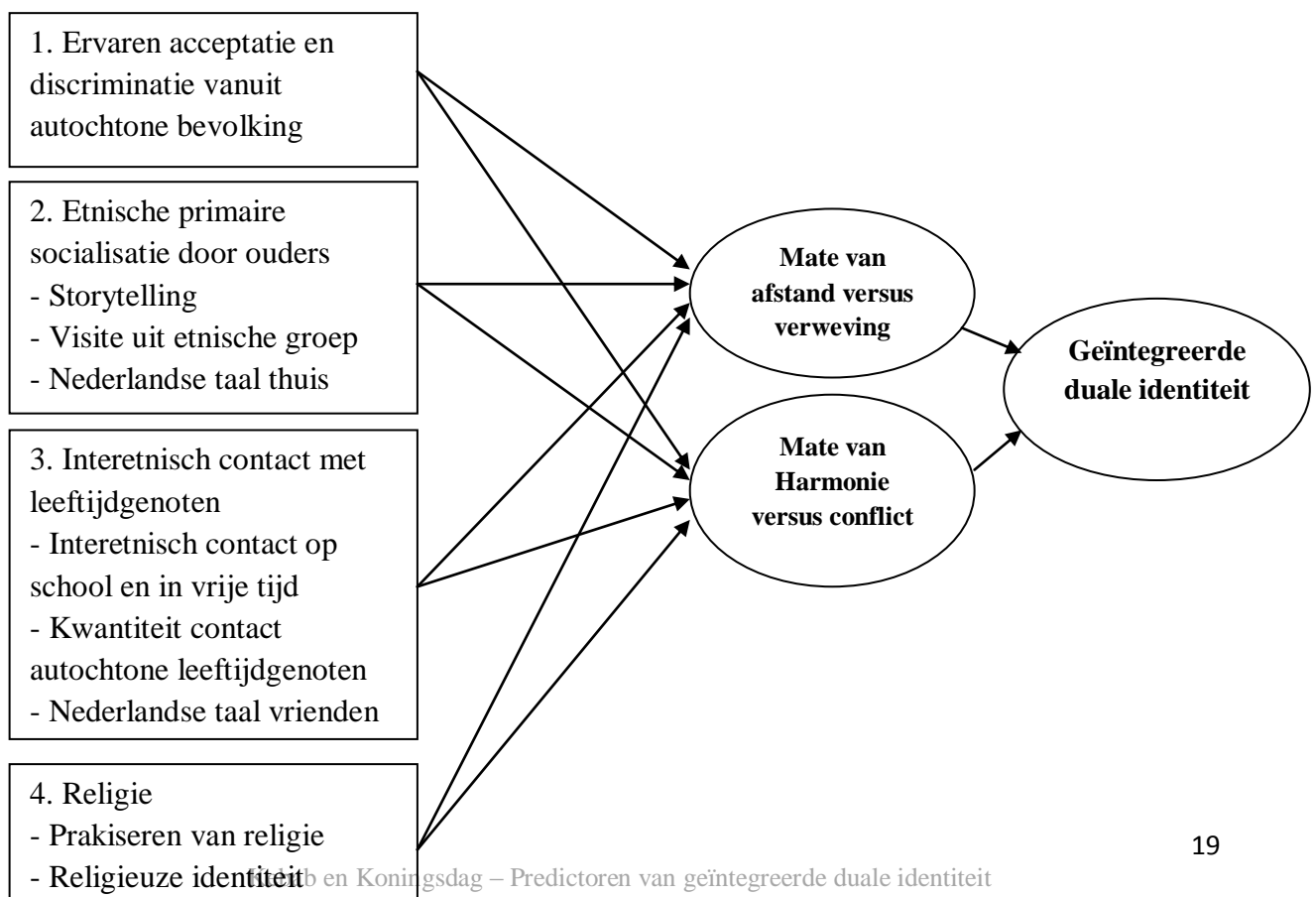
In wetenschappelijk onderzoek komt naar voren dat vooral moslimjongeren van de tweede en derde generatie in Nederland zich meer dan voorheen identificeren met de Islamitische religie in plaats van hun etnische identiteit of land van herkomst (Verkuyten & Yildiz, 2007; Buijs, Demant & Hamdy, 2006). Uit het onderzoek van Verkuyten en Yildiz onder Turkse Nederlanders blijkt dat de moslimidentiteit sterk verweven is met de etnische identiteit. Een sterke identificatie met de etnische en religieuze identiteit zou weer inherent zorgen voor een sterkere afkeer van de Nederlandse identiteit (Verkuyten, 2006). Men zou zich in meerdere mate ‘terugtrekken’ in de religieuze groep, waarbij etniciteit niet langer leidend is. Dit zou weer negatieve gevolgen voor de geïntegreerde duale identiteit kunnen hebben wanneer men zich gaat afzetten tegen de westerse normen en waarden van de meerderheidsgroep. In zijn nieuwjaarstoespraak voor het jaar 2007 waarschuwde Sadik Harchaoui, voorzitter van de Raad van Bestuur van Multicultureel Instituut Forum, voor de isolatie van jongeren in religieuze groepen: *‘Daar waar jongeren zonder sturing en begrenzing hun eigen identiteit in elkaar knutselen, kan de potentiële vorming van een hybride identiteit omslaan in de feitelijke vorming van een rigide identiteit op basis van religieuze clustering: het terugtrekken in een eigen, afgesloten groep met al dan niet afwijzende ideeën over onze westerse samenleving.’* (Toespraak S. Harchaoui, via Zondervan, 2008, p. 95).

Een religieuze identiteit onder jongeren is op zijn minst een opvallend fenomeen te noemen binnen een steeds meer seculiere samenleving als Nederland. Jongeren zouden onderling nooit praten over religie en hun houvast meer ontleen aan de populaire cultuur van tv, internet en globalisering. Volgens Savage, Collins-Mayo & Mayo (2006) heeft de populaire cultuur voor jongeren een religieuze functie, omdat zij hen helpt bij het omgaan met grote bestaansvragen. Hoe kan het dan zo zijn dat voornamelijk de moslimjeugd een sterke affiniteit met de religieuze identiteit laat zien in een seculier land? Volgens Maliepaard en Lubbers (2013) zijn (vooral Turkse) ouders verantwoordelijk voor de transmissie van de religie op hun kinderen. Zij zouden het voorbeeld geven door regelmatig religieuze bijeenkomsten te bezoeken en een voorkeur te hebben voor religieuze scholen. Moet een dergelijke intensivering van de religieuze identiteit als probleem worden gezien voor de Nederlandse samenleving, zoals Harchaoui suggereert? Volgens Grundel & Maliepaard (2012) niet, daar zij aantoonde dat er geen verschil is tussen de burgerschapscompetenties van Christelijke- en Moslim -jeugd. Moet een religieuze identiteit als gevaar worden gezien voor de geïntegreerde

duale identiteit? Nederlandse moslims zouden ongeacht de sterkte van hun religieuze identiteit hun toekomst in Nederland zien en sluiten steeds meer aan bij de Nederlandse samenleving (Gijsberts & Dagevos, 2009). Een religieuze identiteit lijkt hiermee niet per definitie van invloed te zijn op de duale identiteit. Stewart (2002) deed specifiek onderzoek naar de rol van geloof en spiritualiteit op de ontwikkeling van een geïntegreerde identiteit van Afro-Amerikaanse studenten. Hieruit bleek dat jongeren met een polytheïstisch geloof makkelijker tussen verschillende sociale groepen bewegen. Jongeren met een monotheïstisch geloof zouden zich meer concentreren op de eigen sociale groep. Wat is nu precies de invloed van religie en de religieuze identiteit op de duale identiteit? Dat antwoord zal gezocht worden middels de volgende deelvraag: *Op welke manier beïnvloedt religie en een religieuze identiteit de mate van geïntegreerde duale identiteit onder allochtone jongeren in Nederland?*

Theoretisch model

In onderstaand model staan de vier predictoren beschreven, in relatie tot de geïntegreerde duale identiteit. In dit exploratieve onderzoek wordt aan de hand van een kwantitatieve survey onderzocht of de predictoren aantoonbare invloed hebben op de mate van geïntegreerde duale identiteit. Er wordt niet gewerkt met hypothesen, maar met open deelvragen waardoor er in het model geen voorafgaande verwachtingen in correlaties worden weergegeven.

Methoden

Respondenten en procedure

De respondenten zijn middels een gestratificeerde steekproef geselecteerd op 6 afdelingen van het Koning Willem I College te 's-Hertogenbosch (MBO), vanwege de hoge mate van culturele diversiteit en aanwezigheid van adolescenten. De dataverzameling vond plaats tussen 15 April en 15 Mei 2014. Docenten selecteerden de klassen waarin ten minste 1/3 allochtoon is om de afname rendabel te houden in dit korte tijdsbestek. Voor de aanwezige autochtone jongeren werd een survey geconstrueerd door Maykel Verkuyten. Deze data zullen niet gebruikt worden in dit onderzoek. De data zijn verzameld in klaslokalen middels een Nederlandstalige kwantitatieve survey welke digitaal is afgenomen. Na een korte, mondelinge toelichting over begrippen als 'etniciteit', 'achtergrond' en de toedracht van het onderzoek mocht men individueel beginnen aan de vragenlijst. Gemiddeld duurde het invullen 10-15 minuten. Na de beschrijvende basisvragen (leeftijd, geslacht, opleiding) volgde de inleiding: *"In Nederland wonen mensen met allerlei etnische achtergronden. In de regio 's-Hertogenbosch wonen naast autochtone Nederlanders bijvoorbeeld veel mensen met een Marokkaanse, Turkse of Surinaamse achtergrond"*. De respondenten gaven aan wat zij als hun etnische achtergrond beschouwen: *Wat is jouw achtergrond? Kies de categorie die het meest bij je past"*. De respondenten konden kiezen uit Nederlands waarna men naar de autochtone vragenlijst werd gestuurd. Daarnaast kon men kiezen voor een van de tien meest voorkomende allochtone groepen in Nederland t.w.: *Marokkaans, Turks, Surinaams, Antilliaans, Duits, Pools, Belgisch, Chinees, Moluks*. Wanneer de juiste achtergrond hier niet bij stond kon men kiezen voor *Anders*, en hier zelf de juiste eigen achtergrond invullen. 72 respondenten selecteerden hun achtergrond uit de lijst van tien meest voorkomende etniciteiten in Nederland, 37 respondenten vulden een andere etniciteit in. Zij kregen dezelfde vragenlijst enkel, bij de Anders vragenlijst werd de etniciteit niet automatisch in de vraag ingevuld. Bijv: in plaats van *'ik identificeer me met de Turkse cultuur'*, staat in deze versie *'ik identificeer me met mijn achtergrondcultuur'*. Dit vanwege technische onmogelijkheden in de online survey. Er bleven na afname van de vragenlijsten 109 allochtone respondenten over die aangaven een achtergrond te hebben, anders dan de Nederlandse. Het gaat om 54 mannen en 55 vrouwen in de leeftijd van 16 tot 25 jaar ($M=18,72$, $SD=1,84$). Zie de beschrijvende statistieken in de Appendix, tabel 1. 77,1 procent van hen volgt MBO-4 onderwijs (hoogste niveau), 8,3 procent MBO-3 en 14,3 procent MBO-2 niveau. De achtergronden van de leerlingen zijn zeer cultureel divers (zie tabel 2).

Tabel 2 – Frequentietabel achtergronden

		Frequentie	Percentage
Etniciteit	Marokkaans	30	27,5
	Turks	28	25,7
	Surinaams	4	3,7
	Antilliaans	2	1,8
	Duits	2	1,8
	Pools	1	,9
	Moluks	5	4,6
	Anders, nl.	37	33,9
	Totaal	109	100,0

Overige etniciteiten waren Afghaans (6), Bosnisch (4), Pakistaans (3), Amerikaans (2), Armeens (2), Koerdisch (2) en Russisch (2) genoemd. Eenmalig werden genoemd: Angolees, Arabisch, Azerbeidjaans, Egyptisch, Engels, Haïtaans, Indonesisch, Indiaas, Iraans, Irakees, Joegoeslavisch, Kosovoars, Litouws, Pools, Somalisch en Spaans. Van de 109 respondenten zijn er 77 (70,6 procent) in Nederland geboren. De overige 32 (29,4 procent) zijn geboren in respectievelijk Marokko (4), Turkije (3) of een ander land dan Nederland (25), waarbij Afghanistan het meeste genoemd werd (5). De steekproef komt goed overeen met de werkelijke verdeling allochtone groepen in de Nederlandse maatschappij³. Van de ouders van de allochtone respondenten is slechts 13,8 procent van de vaders en 11 procent van de moeders in Nederland geboren. Een duale identiteit kan middels verschillende constructies tot stand komen en de ervaring van achtergrond is zeer subjectief. Zo waren er 29 respondenten die ten minste één ouder hebben die in het buitenland geboren is, die een Nederlandse achtergrond invulden. Deze worden niet meegenomen in het onderzoek, daar zij de autochtone vragenlijst ingevuld hebben. Er zijn 13 respondenten die een niet-Nederlandse achtergrond invulden terwijl ten minste één ouder in Nederland is geboren. Of deze ouder ook de Nederlandse nationaliteit heeft is niet te herleiden uit deze dataset. De overige respondenten (N=96) hebben twee ouders die niet in Nederland zijn geboren. Er wordt in de analyses geen onderscheid gemaakt tussen deze verschillende soorten constructies van duale identiteit. 78 respondenten rekenden zichzelf tot een bepaalde religie waarbij de Islam oververtegenwoordigd is (N=63). 17 respondenten rekenen zichzelf tot geen enkele religie.

³ CBS (2014). Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari 2014. Geraadpleegd op 23-5-2014 via <http://statline.cbs.nl/>

Metingen

Geïntegreerde duale identiteit – de meting gaat over de mate waarin men *culturele harmonie*, dan wel cultureel conflict ervaart tussen de etnische en de nationale identiteit (Vb.: ‘Ik ervaar het verschil tussen de gewoonten van mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse gewoonten als een probleem’). Deze dimensie wordt gemeten aan de hand van drie items⁴, afkomstig van de Bicultural Identity Integration Scale (BII, Benet-Martinez & Haritatos, 2005) waarbij men antwoordt op een 5-punts Likertschaal (1=Helemaal mee eens tot 5=Helemaal niet mee eens). De dimensie *culturele harmonie* bleek voldoende valide (57,2 procent) en betrouwbaar (Cronbach’s $\alpha=.61$). Zie Tabel 4 voor de items en de factorladingen.

De verhouding tussen de evaring van de etnische en de nationale identiteit (Moreno) wordt gemeten aan de hand van één item: “Voel je je meer (etniciteit) of meer Nederlander”? Antwoorden hierop werden gegeven middels een 5-puntsschaal met een bereik waarbij men zich óf volledig identificeert met de etniciteit, óf zich volledig identificeert met de nationaliteit (Appendix, Tabel 5).

Tabel 4 – Factorladingen items op schaal Culturele Harmonie

	Culturele harmonie
C: Ik ervaar het verschil tussen de gewoonten van mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse gewoonten als een probleem.	.80
D: Ik voel me als iemand die tussen twee culturen beweegt.	.64
E: Ik voel me gevangen tussen mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur.	.82

Note. $N=106$. Component matrix. *Schaal Culturele Harmonie*

Ervaren acceptatie: De waargenomen afwijzing door Nederlanders wordt gemeten door zes items op de schaal *ervaren acceptatie*, afkomstig uit een onderzoek van Verkuyten (2006) en Verkuyten & Yildiz (2010). (Vb.: ‘Wat je ook doet, je wordt nooit echt geaccepteerd door Nederlanders’) waar de respondenten middels een 5-puntsschaal op antwoordden (1=Helemaal mee eens, 5=Helemaal mee oneens). Een hoge score correspondeert met een hoge mate van ervaren acceptatie. Middels een Principale Factor Analyse werd duidelijk dat 1 dimensie 65,24 procent van de totale variantie verklaart en met een Cronbach’s $\alpha =.892$ is deze schaal zeer betrouwbaar.

⁴ Zie factorladingen in Appendix, Tabel 3. Tijdens het onderzoek werden zeven items van de BII getoetst. De originele schaal bevat 8 items, maar door de vertaling naar het Nederlands is er in dit onderzoek een item verloren moeten gaan. Vier items meten culturele harmonie (versus conflict), en drie meten culturele afstand (verweving versus compartimentalisatie). Dimensie culturele afstand bleek met 3 stellingen (Cronbach’s $\alpha =.44$) niet betrouwbaar genoeg en werd niet gebruikt tijdens de analyse.

Ervaren discriminatie wordt gemeten aan de hand van 4 items op een schaal, deels afkomstig uit onderzoek van Verkuyten (2006). Drie items (discriminatie algemeen, en tijdens (de zoektocht naar) werk) zijn niet opgenomen in de schaal noch in de analyses vanwege onvoldoende factorlading op de schaal en inhoudelijke irrelevantie voor deze leeftijdsgroep. De schaal meet de persoonlijke ervaring met discriminatie, op school, op straat en tijdens het uitgaan. De antwoordcategorieën zijn op 5-puntsschaal (1=Nooit, 5=Zeer vaak) waarbij een hoge score correspondeert met een frequente mate van ervaren discriminatie. Er zijn missings aangegeven wanneer men nooit uitgaat (in totaal 12). De schaal is zeer betrouwbaar met een Cronbach's α = .814 en een verklaarde variantie van 65 procent.

Primaire etnische socialisatie meet de mate waarin de ouders de cultuur van herkomst en etniciteit benadrukken naar hun kinderen. De 3 items zijn zelf ontwikkeld en zullen allen los getoetst worden omdat er geen betrouwbare schaal gevormd kon worden. De items meten de frequentie van hoe vaak de ouders vertellen over het land van herkomst en de regelmaat van visite bij de ouders uit de eigen etnische groep (Beide vragen: 1=Nooit, 2=Een paar keer per jaar, 3=Maandelijks, 4=Wekelijks, 5=Dagelijks). Het derde item meet de mate waarmee thuis Nederlands gesproken wordt (1=Nooit, 2=Bijna nooit, 3=Af en toe, 4=Bijna altijd, 5=Altijd). Voor alle items geldt: een hoge score correspondeert met een sterke mate van etnische socialisatie. De mate waarmee thuis Nederlands gesproken wordt is hiervoor omgepoold.

De Mate van interetnisch contact met leeftijdgenoten wordt gemeten door een schaal bestaande uit twee items, en daarnaast twee losse items. De items zijn allen afkomstig uit de SING enquête (2009, SING betekent 'Survey Integratie Nieuwe Groepen', Sociaal Cultureel Planbureau). De schaal bestaande uit twee items meet de mate waarin de respondenten 1) in de vrije tijd en 2) op school contact hebben met zowel allochtone als autochtone leeftijdgenoten (1=Ik heb meer contact met allochtone leeftijdgenoten, 2=Ik heb met beiden even veel contact, 3=Ik heb meer contact met autochtone leeftijdgenoten). Hoe hoger de score, hoe hoger de mate van sociaal contact met autochtone leeftijdgenoten (in dit geval interetnisch). De schaal is met twee items betrouwbaar met een verklaarde variantie van 81,9% en een Cronbach's α van .779.

Naast de schaal zullen twee items los geanalyseerd worden omdat zij niet correspondeerden met de schaal: 1) met welke frequentie gaat men in de vrije tijd om met Nederlanders (1=Dagelijks, 2=Wekelijks, 3=Maandelijks, 4=een paar keer per jaar, 5=Nooit/minder dan een paar keer per jaar) en 2) spreekt men Nederlands met vrienden (1=nooit, 2=bijna nooit, 3=af

en toe, 4=bijna altijd, 5=altijd). Een hoge score betekent dat men veel omgaat met Nederlanders en met vrienden voornamelijk de Nederlandse taal spreekt. De frequentie van omgang met Nederlanders werd hiervoor omgepooled.

Bij de predictor *Religie* geeft men aan of ze zichzelf tot een bepaalde religie rekenen. Er waren 78 respondenten die zichzelf tot een religie rekenden, waarvan 63 Moslims. De overige 14 waren verdeeld over het Christendom (N=7), Hindoeïsme (N=2) of Anders (N=4, waar genoemd werden Love is my religion, Rastafari, Yezidi en n.v.t.). Vervolgens toetsen vijf items de importantie van de religieuze identiteit (Vb.: ‘Het Moslim zijn is erg belangrijk voor hoe ik mezelf zie en voel’) afkomstig uit Verkuyten (2006). Met antwoorden op een 5-puntsschaal (1=Helemaal niet mee eens, 5= Helemaal mee eens), corresponderen hoge scores met een hele sterke religieuze identiteit. Het initiële plan was om op deze manier het effect van een sterke religieuze identiteit op culturele harmonie te analyseren. Echter, vanwege databeperking kan enkel de Islamitische religieuze identiteit betrouwbaar gemeten worden. De schaal Religieuze Islamitische Identiteit is zeer betrouwbaar (Cronbach's $\alpha=.954$, verklaarde variantie 85,2%) en kan in regressie analyses meegenomen worden als controle variabele en zo de eventuele invloed van de Islamitische religieuze identiteit voor mate van culturele harmonie aantonen. De data van de overige religies worden niet meer gebruikt vanwege de kleine aantallen. Naast de religieuze identiteit wordt ook de mate van *het Praktiseren van de religie* gemeten aan de hand van de frequentie van bidden en het bijwonen van een religieuze bijeenkomst. Deze twee items vormen één schaal welke 72,6 procent variantie verklaart en Cronbach's $\alpha=.607$. Ook deze schaal wordt in verband met het lage aantal respondenten op de andere religies, enkel voor de analyses met Islamitische respondenten gebruikt.

Het hoogste aantal missings op een vraag is 12, welke te verwaarlozen zijn op een steekproef van 109 respondenten. Hier is dus niets mee gedaan. De antwoordcategorie 0='weet ik niet/Niet van toepassing', is waar van toepassing getransformeerd tot missing om het schaalgemiddelde niet te vertekenen. Één respondent heeft de leeftijd 39 ingevuld, wat onmogelijk is op regulier MBO-onderwijs. Er wordt uitgegaan van een toevallige fout en de gemiddelde leeftijd van 18 jaar is voor deze respondent ingevuld om de data niet verloren te laten gaan. Verder waren er geen opvallende uitschieters in de data. De categorische schalen zullen op interval niveau geïnterpreteerd worden.

Analyses

Voor elke variabele zijn frequentie- en beschrijvende analyses uitgevoerd, waarbij de beschrijvende statistieken worden uitgesplitst op geslacht, etniciteit en opleidingsniveau⁵ (Zie Appendix, tabel 1). Deze resultaten staan voor elke predictor beschreven in tabellen in de appendix. Vanwege databeperking zal bij etniciteit alleen uitgesplitst worden op respondenten met een Turkse (N=28), Marokkaanse (N=30) of Anders-achtergrond (N=37). Daar waar relevant zijn variantieanalyses uitgevoerd.

Tot slot zijn drie meervoudige regressie analyse uitgevoerd waarbij voor alle predictoren (m.u.v. religie⁶) en achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht en etniciteit (gedummificeerd Marokkaans, Turks en Anders (ref.categorie)) gekeken wordt naar het effect op de mate van culturele harmonie. Er is begonnen met een meervoudige regressie van alle predictoren zonder de schaal ervaren acceptatie, omdat deze het effect van andere predictoren zou afzwakken (Model 1). Vervolgens is ook ervaren acceptatie toegevoegd (Model 2), en tot slot zijn de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht en etniciteit toegevoegd (Model 3). Vooraf is gekeken naar de voorwaarden voor regressie, waarvan geen enkele geschonden werd. Naar aanleiding van de resultaten op de meervoudige regressie is besloten tot het uitvoeren van een Sobel test, welke (partiële) mediatie aan kan tonen.

Resultaten – Beschrijvende statistieken en correlaties

Culturele harmonie

We proberen te beantwoorden: *In welke mate worden de etnische en de nationale identiteit door allochtone jongeren in Nederland samen als een geïntegreerde duale identiteit ervaren?* De gemiddelde score op de schaal culturele harmonie ligt boven het schaalgemiddelde (3), wat betekent dat de mate van harmonie tussen de etnische en de nationale identiteit bovengemiddeld hoog is (Zie tabel 6). 19,3 procent scoort onder het neutrale schaal midden, 68,8 procent heeft een score boven de 3 en 9,2 procent heeft de maximale score van 5. Dat betekent dat bijna 4 op de 5 ondervraagde jongeren een hoge of zeer hoge mate van harmonie ervaart tussen de etnische en de nationale identiteit. Respondenten met een Marokkaanse en Turkse achtergrond scoren beiden boven 3.58 en ervaren hiermee bovengemiddeld culturele harmonie. De respondenten met overige achtergronden ervaren minder culturele harmonie dan gemiddeld. De mannen ervaren gemiddeld iets meer culturele harmonie dan de vrouwen en

⁵ Hier moet de kanttekening gemaakt worden dat de steekproef onder niveau 2 (N=15) en 3 (N=9) leerlingen erg klein zijn. Alleen aan de resultaten van niveau 4 kunnen betrouwbare conclusies verbonden worden.

⁶ Predictor religie, taal die gesproken wordt met vrienden en de kwantiteit van contact met Nederlanders worden niet opgenomen in de meervoudige regressie vanwege de te kleine steekproef (N=62).

binnen de verschillende niveaus wordt de meeste culturele harmonie ervaren op niveau 3. Op vraag C ('Ik ervaar het verschil tussen de gewoonten van mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse gewoonten als een probleem') en vraag E ('Ik voel me gevangen tussen mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur') is de score bovengemiddeld hoog, wat impliceert dat men veel harmonie ervaart tussen beide identiteiten (Vraag C: $M=3.85$, $SD=1.17$; Vraag E: $M=4.10$, $SD=1.08$). Vraag D ('Ik voel me als iemand die tussen twee culturen beweegt') scoort echter maar net boven het schaalgemiddelde ($M=2.78$, $SD=1.26$). Dit kan betekenen dat er een zekere mate van conflict ervaren wordt in het bewegen tussen twee culturen. In vergelijking met de score op de andere twee items kan geconcludeerd worden dat dit conflict niet perse problematisch hoeft te zijn, hoewel de verzamelde data in dit onderzoek niet toereikend zijn om dit te bepalen.

Opvallend is het resultaat bij de Moreno vraag ('Voel je je meer (ethniciteit) of meer Nederlander?'): deze heeft een gemiddelde van 2.86 ($SD=.94$) en hiermee scoren de respondenten onder het neutrale schaalgemiddelde (3). 58,7 procent ($N=64$) van de respondenten echter, geven aan zich volledig of overwegend lid te voelen van de achtergrondcultuur, 30,3 procent ($N=33$) voelt zich gelijkwaardig lid van zowel de achtergrond- als de Nederlandse cultuur en 8,2 procent ($N=9$) zegt zich overwegend of volledig Nederlander te voelen (Zie Appendix, tabel 5). Bij het vergelijken van de gemiddelden op culturele harmonie bleek dat de respondenten die meer affiniteit hebben met de allochtone groep ($N=26$) een bovengemiddelde culturele harmonie ervaren van 3.53 ($SD=.83$). De groep die zich vooral identificeert met de autochtone groep ($N=8$) heeft een sterk bovengemiddelde culturele harmonie van 4.21 ($SD=.73$) en de groep die zich volledig met beiden ($N=27$) identificeert heeft een bovengemiddelde harmoniescore van 3.47 ($SD=.90$). De groep die zich met beiden identificeert (geïntegreerd dual) ervaart het minste culturele harmonie van alle groepen, maar nog altijd boven het schaalgemiddelde. Ter vergelijking werd een ANOVA uitgevoerd, waar uitkwam dat er geen significant verschil is tussen de verschillende groepen op de score culturele harmonie: $F(2,66)=.648$, $p=.526$. Men kan dus overduidelijk de voorkeur geven aan één van de twee identiteiten, zonder daarbij conflict te ervaren. De mate van culturele harmonie en de verhouding van de etnische en nationale identiteit lijken dus volledig los van elkaar te staan.

Tabel 6 – Beschrijvende statistieken Culturele harmonie

Uitgesplitste variabelen	Afhankelijke variabele Culturele harmonie		
	M	SD	N
Totaal	3.58	.88	106
Achtergrond			
Marokkaans	3.70	.63	29
Turks	3.69	.84	27
Anders	3.33	.96	36
Geslacht			
Vrouw	3.51	.82	53
Man	3.65	.93	53
Opleidingsniveau			
Niveau 2	3.51	.89	15
Niveau 3	3.82	.93	9
Niveau 4	3.57	.88	83

Note: Culturele harmonie wordt gemeten op een 5-puntsschaal

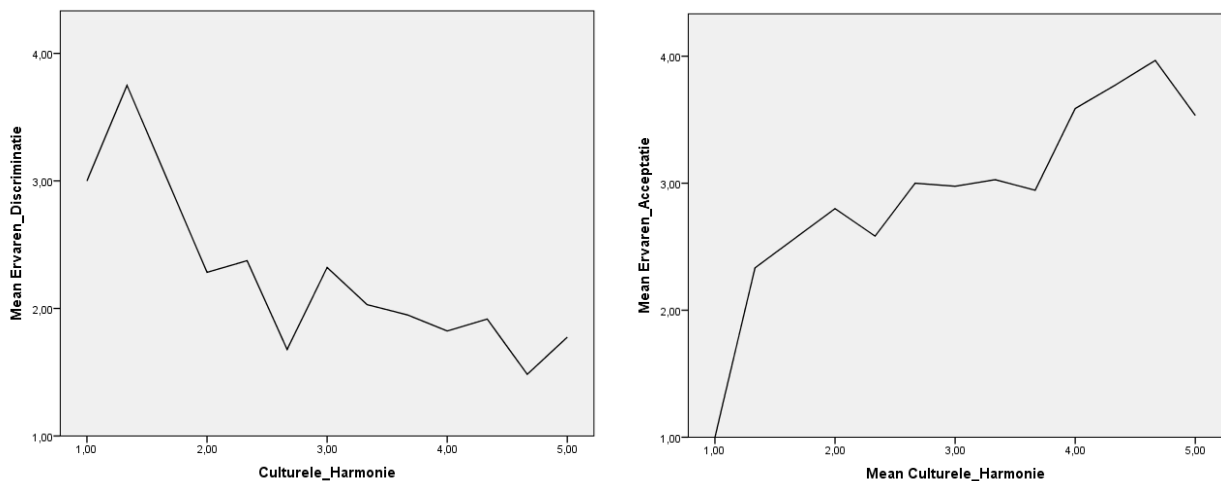
Ervaren acceptatie en discriminatie

De gemiddelde score op de dimensie *Ervaren acceptatie* ligt net boven het schaalgemiddelde van 3 (Appendix, Tabel 7). Het valt voornamelijk op dat er veel wordt geantwoord met ‘mee eens, niet mee oneens’. Het lijkt voor de meeste allochtone jongeren niet zo duidelijk of ze zich geaccepteerd voelen door Nederlanders of niet. Dit is ook terug te zien in het antwoord op de vraag ‘Met Nederlanders weet je nooit helemaal zeker of ze je aanvaarden’ want hier zegt 40,4 procent het (helemaal) mee eens te zijn en 2,4 procent niet mee eens/oneens.

Hierdoor is de groep die zich aanvaard voelt door Nederlanders met 26,6 procent relatief klein. Het lijken voornamelijk de Marokkanen te zijn die zich niet bijzonder geaccepteerd voelen in Nederland. Zij ervaren gemiddeld minder acceptatie dan de overige respondenten.

Ervaren acceptatie toont in de correlatie een significant positieve samenhang met de mate van culturele harmonie van de duale identiteit ($r(99) = .398, p = <.001$). Dit betekent dat hoe hoger de mate van ervaren acceptatie is, hoe hoger ook de mate van culturele harmonie van de duale identiteit is (Figuur 1 en 2).

Figuur 1 en 2 - Effect Ervaren Acceptatie en Ervaren discriminatie op Culturele Harmonie

Op de schaal *Ervaren discriminatie*

geeft 12,9% aan in het verleden vaak tot zeer vaak gediscrimineerd te zijn door Nederlanders. Dit is relatief hoog. Discriminatie op school en tijdens het uitgaan wordt het minste ervaren, op straat stijgt het gemiddelde licht ($M=2.0$, $SD=.96$). Vrouwen ervaren niet significant meer discriminatie dan mannen maar in de achtergronden zijn wel verschillen te zien. De Marokkanen lijken in de beschrijvende statistieken bovengemiddeld discriminatie te ervaren en de Turken juist ondergemiddeld (Appendix, tabel 7), maar in een onafhankelijke variantieanalyse wordt hiervoor geen significant verschil gevonden: $t(49)=1.31$, $p=.197$. De jongeren met een andere achtergrond dan Turks of Marokkaans scoorden net boven het gemiddelde van de gehele steekproef. De mate van *Ervaren discriminatie* toont in de correlatie een negatief significante samenhang ($r(100) = -.274$, $p=.006$) met culturele harmonie van de duale identiteit. Dat betekent hoe minder discriminatie men ervaart, hoe meer culturele harmonie er is binnen de duale identiteit (Figuur 2).

Primaire etnische socialisatie

Deze predictor wordt niet gemeten door een schaal maar door drie losse items welke allen significant boven het schaalgemiddelde van 3 liggen (Appendix, Tabel 8). Dit betekent dat er in de meeste thuissituaties sprake is van een hoge mate van etnische socialisatie. Zowel ouders van Marokkaanse, Turkse als andere achtergronden ontvangen frequent visite uit de eigen groep en vertellen regelmatig over het land van herkomst. De mate van het Nederlands spreken lijkt niet te duiden op een hoge mate van etnische socialisatie. Echter, 12 procent spreekt thuis (bijna) nooit Nederlands, 28,4 procent maar af en toe en de overige 54,6 procent (bijna) altijd. Dat wil zeggen dat bij bijna 1 op de 2 allochtone respondenten Nederlands niet de meest frequente voertaal is in de thuissituatie en dus dat de mate van etnische socialisatie toch ook op het gebied van taal relatief hoog is. Geen van de drie items heeft een significante

samenhang met de mate van culturele harmonie (Tabel 9). Het maakt voor de harmonieuze duale identiteit dus geen verschil hoe vaak er mensen van de etnische groep op visite komen, hoe vaak de ouders vertellen over het land van herkomst of dat er thuis wel of geen Nederlands gesproken wordt.

Tabel 9 – Correlatie en significantie voor items primaire etnische socialisatie en culturele harmonie

	r	Sig.
Frequentie visite uit eigen etnische groep	.090	.385
Storytelling ouders over land van herkomst	.096	.350
Thuis spreken van de Nederlandse taal	-.156	.126

Interetnisch contact met leeftijdgenoten: Bijna de helft (49,5 procent) van de respondenten gaven aan dat ze in hun vrije tijd meer omgaan met mensen van allochtone afkomst, bijna 30 procent gaat met beide even veel om en 10 procent gaat voornamelijk met autochtonen om (Appendix, Tabel 10). Op school verschillen deze percentages behoorlijk: 46,8 procent gaat in de schoolsituatie met beide groepen even veel om; 27,4 procent meer met allochtone en 14 procent meer met autochtonen. Dit bevestigt de bevindingen van Phinney et al (2000) waarbij beargumenteerd werd dat men in de schoolsituatie meer diverse contacten op na houdt. De correlatie toont een significant positieve samenhang van de schaal *interetnisch contact met leeftijdgenoten* ($r(98)=.213, p=.035$) met culturele harmonie. Dit betekent dat hoe meer interetnisch contact men heeft, hoe hoger de mate van culturele harmonie zal zijn. Wat betreft de twee losse items over de frequentie van het spreken van de Nederlandse taal met vrienden en de omgang met Nederlanders: 77,1 procent spreekt (bijna) altijd Nederlands met vrienden, 10,1 procent zegt dit af en toe te doen en 1,8 procent doet dit bijna nooit. Er was geen enkele respondent die aangaf nooit Nederlands te spreken met zijn vrienden. Wat opvalt is dat men met vrienden overwegend Nederlands spreekt, ook wanneer dit geen autochtone Nederlanders zijn. Dit lijkt opvallend maar is wellicht te verklaren omdat men omgaat met verschillende allochtone leeftijdgenoten. Ieder van hen met een andere achtergrond, waardoor het Nederlands de gemene deler wordt. Dit is een taal die ze allemaal beheersen, ongeacht de verschillende achtergronden. De frequentie waarmee men omgaat met Nederlanders in de vrije tijd is voor 64,3 procent wekelijks tot dagelijks, 7,3 procent maandelijks en 20,2 procent een paar keer per jaar tot nooit. De vrijwillige omgang met autochtone leeftijdgenoten in de vrije tijd is hiermee relatief hoog, vooral voor Marokkanen, Turken en vrouwen. De twee onafhankelijke items wat betreft de Nederlandse taal

($r(97)=-.126$, $p=.220$) en de frequentie van omgang met Nederlanders ($r(100)=-.122$, $p=.227$) tonen geen significante samenhang met de mate van culturele harmonie.

Religie (Appendix, Tabel 11)

Vanwege databeperking is de predictor religie alleen uitgevoerd voor de 62 Islamitische respondenten. *De mate van praktiseren van de religie* is met een gemiddelde van 3.1 op een 5-puntsschaal niet opvallend hoog of laag. Bij de frequentie van bidden valt op dat 30,4 procent aangeeft nooit of slechts af en toe te bidden. Een bijna zo hoog percentage (28,4 procent) geeft aan dagelijks te bidden. Twee opvallende uitersten. De frequentie van moskeebezoek is gemiddeld waarbij 10,1 procent nooit gaat, 22,9 procent alleen op feestdagen, 15,6 procent iedere maand, 15,6 procent iedere week en 5,5 procent iedere dag. Mannen zouden actiever zijn in het praktiseren van de religie dan vrouwen. Het actief praktiseren van een religie heeft geen significante samenhang met de culturele harmonie van duale identiteit ($r(62)=-.144$, $p=.264$). Daarnaast werd gekeken naar de correlatie tussen de Islamitische identiteit en culturele harmonie. De 62 Islamitische respondenten scoren op de 5 vragen van de religieuze identiteitschaal bovengemiddeld hoog met 4 als laagste score. De schaal toont dat voor zowel mannen als vrouwen de Islamitische identiteit als bovengemiddeld belangrijk wordt ervaren. De Islamitische identiteit toont in de correlatie geen samenhang met de culturele harmonie ($r(62)=-.075$, $p=.561$).

Resultaten - Meervoudige regressie analyses

Er zijn drie meervoudige regressies uitgevoerd (Zie tabel 12). In Model 1 zijn alle predictoren opgenomen m.u.v. ervaren acceptatie vanwege de hoge correlatie op ervaren discriminatie. De predictoren samen verklaren 15,7% van het totale effect op de score culturele harmonie. Ervaren discriminatie toont een negatief effect wat betekent dat hoe minder mensen zich gediscrimineerd voelen, hoe meer culturele harmonie men zal ervaren. In Model 2 zijn alle predictoren opgenomen inclusief ervaren acceptatie. Hoewel het gehele model 23,9% van het totale effect verklaart, is het effect van discriminatie nu geheel verdwenen en is ervaren acceptatie het enige significante effect. Hoe meer acceptatie mensen ervaren, hoe hoger de culturele harmonie binnen de duale identiteit zal zijn. Ervaren acceptatie lijkt een mediërend effect te hebben op ervaren discriminatie. Om deze eventuele (partiële) mediatie aan te tonen is een Sobel test uitgevoerd. Hieruit kwam een negatief maar significant mediatie effect van ervaren acceptatie op ervaren discriminatie ($S=-3.14$ ($SE=.04$), $p<.001$). Met andere woorden: het effect van ervaren discriminatie op de mate van culturele harmonie wordt

negatief gemedieerd door ervaren acceptatie. Omdat het directe effect van ervaren discriminatie op culturele harmonie significant is, is hier sprake van geen volledige maar een partiële mediatie van de predictor ervaren acceptatie.

Tabel 12 - Meervoudige regressie analyses

Afhankelijke variabele	B	SD	B	SD	B	SD
Culturele Harmonie	Model 1		Model 2		Model 3	
Constante	3.164 (.001)*		2.137 (.002)*		3.566 (.005)*	
Predictor 1						
Ervaren acceptatie			.322 (.003)*	.105	.328 (.002)*	.104
Ervaren discriminatie	-.310 (.009)*	.117	-.174 (.152)	.120	-.162 (.173)	.118
Predictor 2						
Nederlandse taal thuis	-.085 (.284)	.079	-.070 (.357)	.076	-.043 (.579)	.077
Visite etnische groep	.105 (.250)	.091	.103 (.240)	.087	.027 (.770)	.093
Storytelling	.105 (.215)	.084	.122 (.135)	.081	.140 (.086)	.081
Predictor 3						
Interetnisch contact	.273 (.072)	.185	.054 (.737)	.160	.095 (.549)	.158
Etniciteit Anders (Ref.)						
Etniciteit Marokaans					.403 (.068)	.218
Etniciteit Turks					.395 (.059)	.207
Leeftijd					-.081 (.127)	.053
Geslacht					-.208 (.214)	.166
R²	.157		.239		.312	

Note: Alle coëfficiënten zijn ongestandaardiseerd. N=85.

* Significant bij $p < .05$.

In Model 3 zijn buiten alle predictoren nu ook de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht en etniciteit opgenomen. Etniciteit is ondergebracht in 2 categorieën: Turks en Marokkaans, met Anders als referentiecategorie. De mate van acceptatie blijft het enige significante effect op culturele harmonie. Leeftijd, geslacht en de etniciteiten verklaren nog 7,3% aanvullend effect ten opzichte van Model 2, maar tonen geen effect op culturele harmonie te hebben.

Discussie

Dit onderzoek concentreerde zich op de mate waarin de duale identiteit onder allochtone jongeren als geïntegreerd worden ervaren en welke predictoren hierop van invloed zijn. De belangrijkste bevindingen zijn dat allochtone jongeren in Nederland een bovengemiddeld hoge mate van culturele harmonie ervaren in hun duale identiteit. Er wordt vrijwel geen conflict ervaren tussen de etnische en de nationale identiteit, wat impliceert dat men een geïntegreerde duale identiteit ervaart. Het meest opvallende resultaat hierin was de proporties waarin de etnische en de nationale identiteit zich verhouden. Het merendeel van de respondenten gaf aan zich in meerdere mate te identificeren met de allochtone groep. Sterk ondervertegenwoordigd was de groep die zegt zich met beide even veel te identificeren, wat de verwachte graadmeter is voor een geïntegreerde duale identiteit. Zoals Verkuyten (2006) aangaf, lijkt de maatschappij het goed te zien dat allochtone jongeren zich in sterkere mate naar 'binnen' richten, in plaats van naar 'buiten', ook al participeren zij al hun gehele leven in de Nederlandse maatschappij. Het feit dat twee identiteiten harmonieus naast elkaar bestaan zegt klaarblijkelijk nog niets over de zelfidentificatie. Dit sluit aan bij de uitspraak van Hutnik (1991) waarbij hij zegt dat het niet uitmaakt óf men zich identificeert met twee identiteiten, maar in welke mate men dat doet. Het hebben van een duale identiteit is in feite onontkoombaar daar het een vaststaand feit is voor nakomelingen van migranten. Een duale identiteit gaat pas iets betekenen op het moment dat er waarde aan toegekend wordt. Zo wordt een duale identiteit pas een probleem wanneer beide identiteiten conflicterende normen waarden hebben (Eriksen, 2009) en kan dit leiden tot de situatie waarbij men voelt 'gevangen' te zitten tussen twee culturen (Huynh, Nguyen & Benet-Martínez, 2011). Wederzijdse acceptatie is dus een zeer belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een duale identiteit in balans, wat ook dit onderzoek duidelijk aantoont. Er zijn predictoren onderzocht die volgens de literatuur de etnische en/of de nationale identiteit zouden beïnvloeden. Dit is gedaan om te zien of zij eenzelfde effect hebben op de duale identiteit. Dit was zeker niet altijd het geval. In tegenstelling tot het onderzoek van Gijsberts & Lubbers (2009) is hier niet gevonden dat allochtone jongeren zich niet geaccepteerd zouden voelen door Nederlanders. Wel is te zien dat zij te maken hebben met discriminatie en onderzoek van zowel Schmitt & Branscombe (2002) als van Verkuyten en Yildiz (2007) heeft aangetoond dat percepties van discriminatie de etnische en religieuze identificatie versterken en de nationale identificatie verzwakken. Zoals ook beargumenteerd door Rezai et al. (2010) is het krijgen van gelijke kansen een belangrijke basis voor de totstandkoming van identificatie met een natiestaat. Het

overgrote deel van de respondenten identificeert zich echter sterker met de etniciteit dan met de nationale identiteit. Niet alleen acceptatie, maar ook zijn omgekeerde equivalent discriminatie is belangrijk gebleken als predictor van een duale identiteit in harmonie. Hoe meer acceptatie en hoe minder discriminatie men ervaart, hoe hoger de mate van culturele harmonie zal zijn. De vraag is dus eigenlijk of de predictoren die in dit onderzoek geanalyseerd zijn een zekere mate van conflict tussen de etnische en de nationale identiteit bewerkstelligen, die ertoe leidt dat er geen tot weinig harmonie wordt ervaren. In navolging van de theorie is het dus niet problematisch dat er in dit onderzoek enkel gekeken is naar de mate van culturele harmonie, en niet naar die van afstand.

Daarnaast is de invloed van ouders op een harmonieuze duale identiteit niet aanwezig gebleken en dit is anders dan de literatuur beargumenteert. Dit is wellicht te verklaren door het feit dat de respondenten adolescenten zijn. Voor deze leeftijdsgroep is het algemeen bekend dat men zich probeert te onttrekken aan de invloed van de ouders en juist bezig is de eigen weg te bepalen. Anderzijds kan het ook te maken hebben met het feit dat de respondenten zich technisch gezien in een andere sociale groep bevinden dan de ouders. Waar de ouders vaak nog ervaringen en herinneringen hebben van het land van herkomst, zijn hun kinderen in Nederland geboren en getogen. Waar de ouders bij aankomst in Nederland nog te maken hadden met ‘integratie met behoud van eigen identiteit’, staan hun kinderen tegenover “het publieke discours dat spreekt over de noodzaak van een keuze” (Verkuyten, 2006, p. 64). Hierdoor hebben ze wellicht het idee dat hun ouders hun positie toch niet begrijpen. Taal zou daarnaast één van de belangrijkste voorspellers zijn van een sterke etnische identiteit. Noch het effect van het spreken van de Nederlandse taal in de thuissituatie, noch met vrienden is in dit onderzoek teruggevonden. Wel opvallend was dat bijna de helft van alle respondenten niet per definitie Nederlands spreken thuis. Daarnaast vertellen de ouders regelmatig over het land van herkomst. De mate van primaire etnische socialisatie is dus hoog, maar toonde geen samenhang met de culturele harmonie van de duale identiteit. Socialisatie heeft wellicht invloed op de etnische identiteit, maar zoals hier aangetoond niet op de harmonie binnen de duale identiteit.

Over de invloed van interetnisch contact op identiteit bestaat in de literatuur onduidelijkheid. Het contact met diverse groepen zou juist de etniciteit benadrukken. Het feit dat het interetnisch contact met leeftijdgenoten wel samenhangt met de harmonieuze duale identiteit en de socialisatie van ouders niet, strookt volledig met de bevindingen van Meeus & Dekovic (1995). Zij beargumenteerden al dat de invloed van leeftijdgenoten op de ontwikkeling van

identiteit onder adolescenten vele malen belangrijker is dan die van de ouders. Alba (1990) en Bakalian (1993) argumenteerden dat sociale interactie altijd een manier is om de eigen etniciteit te benadrukken, ongeacht met wie dat contact plaatsvindt en daarnaast is het gebleken dat adolescenten in de schoolsituatie meer omgaan met leden van diverse groepen dan in de vrije tijd (Phinney et al., 2000). Men heeft dus relatief veel interetnisch contact en dit is van significant positief effect gebleken op de mate van culturele harmonie. Hoe meer interetnisch contact, hoe hoger de mate van culturele harmonie. Dit hangt samen met het feit dat wanneer men in contact is, vooroordelen zullen slinken (Allport, 1979). Dit volgt weer op het feit dat men genoeg acceptatie en weinig discriminatie moet ervaren om zich te kunnen en willen identificeren met de ander.

De grootste aanjager van conflict in Nederland lijkt met name de islamitische religie te zijn. Althans, volgens het publieke discours. In de moderne, seculiere natiestaat Nederland ligt de Islamitische religie regelmatig onder vuur vanwege de tegenstrijdigheden tussen beiden. De jeugd met islamitische afkomst zou bovenmatig crimineel gedrag vertonen en dit zou te wijten zijn aan een slechte integratie (Wilders & Van Klaveren, 2013). Religie blijft een punt van discussie binnen samenlevingen en dit kan met name jongeren met een duale identiteit sterk in conflict brengen (Huiberts, 2002; Baumeister en Murraven, 1996). De resultaten in dit onderzoek zijn in lijn met de bevindingen van Verkuyten & Yildiz (2007) en Buijs, Demant & Hamdy (2006) dat islamitische jongeren in Nederland zich zeer sterk identificeren met hun religieuze identiteit. Er bleek echter totaal geen samenhang te zijn tussen de religieuze islamitische identiteit en de mate van culturele harmonie in de duale identiteit. Dit is opvallend, daar het impliceert dat de religieuze identiteit geen vervanging is voor de duale identiteit, maar slechts een aanvulling. Wellicht verwacht men etniciteit in dezen met religie waarbij het land van herkomst ondergeschikt is geworden aan de religieuze groep als vormende factor. Eventueel toekomstig onderzoek zou zich dus moeten richten op de vraag in hoeverre islamitische jongeren in Nederland er een religieus-nationale identiteit op na houden, in plaats van een etnisch-nationale identiteit en welke voorspellers hierop van effect zijn.

Omdat dit onderzoek gewerkt heeft met adolescente respondenten, is het relevant eenzelfde onderzoek kwantitatief longitudinaal uit te voeren, met kwalitatieve interviews ter verduidelijking. Er is nog niets bekend over de ontwikkeling van duale identiteiten over een langere periode van tijd en dit is juist zeer relevant om te weten vanuit maatschappelijk oogpunt. Wellicht wordt er minder harmonie ervaren wanneer men meer levenservaring op heeft gedaan middels solliciteren, werken en relaties. Anderzijds is het ook mogelijk dat

leeftijd juist een bepaalde vorm van relativering men zich meebrengt waardoor effecten als discriminatie verdwijnen. Een zeer belangrijk aspect om mee te nemen in toekomstig onderzoek is de mate waarin de etnische en de nationale identiteit zich tot elkaar verhouden en waardoor dit beïnvloed wordt, om terug te komen op Hutnik (1991). Kwalitatieve interviews ter verduidelijking waren, bij een langer tijdbestek, ook in dit onderzoek wenselijk geweest. De respondenten willen graag de discussie aan en kunnen wonderbaarlijk goed onder woorden brengen hoe zij hun beide identiteiten en de invloeden van buitenaf ervaren. Kwantitatief onderzoek biedt de mogelijkheid makkelijker conclusies te trekken, maar kwalitatief onderzoek kan met name de verklarende factor van deze conclusies vormen. Het is met een dergelijke leeftijdsgroep wel wenselijk één-op-één interviews te houden vanwege de beïnvloedbaarheid van leeftijdgenoten.

Het gebruik van de BII is in dit onderzoek complex gebleken, mede omdat de 8 items vertaald dienden te worden naar het Nederlands. Dit is met zeer veel precisie gedaan maar een vertaling kan altijd een zekere constructbias opleveren waardoor het de validiteit van de schaal schendt. Dit leidde vermoedelijk tot het feit dat de dimensie culturele afstand niet goed geïnterpreteerd is door de respondenten en dus niet meegenomen kon worden in de analyses. Daarnaast zijn de 8 stellingen complex interpreteerbaar gebleken, in ieder geval voor deze groep respondenten, wat te maken kan hebben met het opleidingsniveau. Belangrijk bij het meten van een geïntegreerde duale identiteit is dat de terminologie rondom duale identiteit in Nederland nog geen duidelijke plek in het discours kent. Er wordt hier drastisch minder gesproken over bijvoorbeeld Marokkaanse-Nederlanders dan in de klassieke immigrantenlanden zoals de VS en Australië. In deze landen zijn Afro-American, Asian-American en Latino-American niet weg te denken uit het publieke discours. Dit kan ook de reden zijn dat de respondenten moeite hadden met het begrijpen van de BII-items. Tot slot moet rekening gehouden worden met het feit dat de originele BII is geconstrueerd voor één enkele etnische groep. Het gebruik van de BII is complexer uit te voeren voor onderzoek onder meerdere etnische groepen tegelijkertijd omdat de items telkens aangepast dienen te worden.

We hopen dat dit onderzoek bijdraagt aan de bewustwording van het feit dat onderzoek naar duale identiteit belangrijk en relevant is en dat er vele verschillende vormen en totstandkomingen van duale identiteit zijn. Dit maakt het een zeer complex maar uitdagend terrein om te onderzoeken.

Bibliografie

- Alba, R. (1990). *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. Yale University Press, New Haven, CT.
- Allport, G.W. (1954/1979). The effect of contact. In: *The nature of prejudice* (25th anniversary edition). New York: Basic Books. Pp.261-281.
- Interview Amartya Sen (Tegenlicht, De Kracht van Ideeën, 5 november 2007)
<http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2007-2008/de-avonturen-van-harry-holland/de-kracht-van-ideeen-in-gesprek-met-amartya-sen.html>
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities* (2nd ed.). Londen, EN: Verso Press.
- Andriessen, I., Dagevos, J., Nievers, E., & Boog, I. (2007). *Discriminatiemonitor niet westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Andriessen, I., Fernee, H., & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ali, L., & Sonn, C. C. (2010). Constructing identity as a second-generation Cypriot Turkish in Australia: The multi-hyphenated other. *Culture & Psychology*, 16(3), 416-436.
- Bakalian, A. (1993). *Armenian-Americans*. Transaction Publishers, New Brunswick, NJ.
- Baumeister, R. F., & Muraven, M. (1996). Identity as an adaptation to social, cultural, and historical context. *Journal of Adolescence*, 19, 405-416.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. In K. M. Chun, P. B. Organista, G. Marín (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 17–37). Washington, DC: American Psychological Association.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International journal of intercultural relations*, 29(6), 697-712.

- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). *Immigration youth in cultural transition: Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Benet-Martínez, V., Leu, J., Lee, F., & Morris, M. W. (2002). Negotiating biculturalism: cultural frame switching in biculturals with oppositional versus compatible cultural identities. *Journal of Cross-cultural psychology*, 33(5), 492-516.
- Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural identity integration (BII): Components and psychosocial antecedents. *Journal of personality*, 73(4), 1015-1050.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International journal of psychology*, 32(6), 369-386.
- Buijs, F. J., Demant, F., & Hamdy, A. (2006). Islamitisch radicalisme in Nederland. *Hedendaags radicalisme. Verklaringen en aanpak*, 17-60.
- Brewer, M. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 475-482
- Camilleri, C., & Malewska-Peyre, H. (1997). Socialization and identity strategies. *Handbook of cross-cultural psychology*, 2, 41-67.
- Chandra, K. (2006). What is ethnic identity and does it matter? *Annual Review of Political Science*, 9, 397 - 424.
- Chen, S. X., Benet-Martínez, V., & Harris Bond, M. (2008). Bicultural Identity, bilingualism, and psychological adjustment in multicultural societies: immigration-based and globalization-based acculturation. *Journal of personality*, 76(4), 803-838.
- Chuang, Y. (1999). *Fusion: The primary model of bicultural competence and bicultural identity development in a Taiwanese-American family lineage*. Unpublished doctoral dissertation, Stanford University, Palo Alto, CA.
- Côté, J. E. (1996). Sociological perspectives on identity formation: The culture–identity link and identity capital. *Journal of adolescence*, 19(5), 417-428.

- Crawford, I., Allison, K. W., Zamboni, B. D., & Soto, T. (2002). The influence of dual-identity development on the psychosocial functioning of African-American gay and bisexual men. *Journal of Sex Research, 39*(3), 179-189.
- Cross Jr, W. E., Parham, T. A., & Helms, J. E. (1991). The stages of Black identity development: Nigrescence models.
- de Domanico, Y. B., Crawford, I., & De Wolfe, A. S. (1994, June). Ethnic identity and self concept in Mexican-American adolescents: Is bicultural identity related to stress or better adjustment?. In *Child and Youth Care Forum* (Vol. 23, No. 3, pp. 197-206). Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press.
- Demo, D. H., & Hughes, M. (1990). Socialization and racial identity among Black Americans. *Social Psychology Quarterly, 53*(4), 364-374.
- Eldering, L., & Knorth, E. J. (1997). Marginalisering van allochtone jongeren en risicofactoren in hun dagelijks leven. *Kind en adolescent, 18*(1), 1-9.
- Eriksen, T.H. (2009) *Ethnicity and Nationalism*. (3rd Ed.) Northhampton, EN: Pluto Press.
- Erikson, E. (1968). *Youth: Identity and crisis*. New York, NY: WW.
- Essers, C., Benschop, Y. W. M., & Doorewaard, J. A. C. M. (2006). Ondernemen tussen twee culturen: vrouwelijke ondernemers van Marokkaanse en Turkse afkomst in Nederland en hun identiteitsconstructies. *Tijdschrift voor Genderstudies, 4*, 28-41.
- Fearon, J. D. (1999). What is identity (as we now use the word). *Unpublished manuscript, Stanford University, Stanford, California*.
- Feddes, A. R., Mann, L., de Zwart, N., & Doosje, B. (2013). Duale identiteit in een multiculturele samenleving: een longitudinale kwalitatieve effectmeting van de weerbaarheidstraining Diamant. *Tijdschrift voor veiligheid & veiligheidszorg, 12*(4), 27-44.
- Gellner, E. (2008). *Nations and nationalism*. Cornell University Press.
- Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: SCP.
- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2009). Wederzijdse beeldvorming. In M. Gijsberts & J. Dagevos (Red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 254-290). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Giles, H., Bourhis, R., and Taylor, D. (1977). Toward a theory of language in ethnic group relations. In Giles, H. (ed.), *Language, Ethnicity, and Intergroup Relations*. Academic Press, London, pp. 32–65.
- Grundel, M., & Maliepaard, M. (2012). Knowing, understanding and practising democratic citizenship: an investigation of the role of religion among Muslim, Christian and non religious adolescents. *Ethnic and Racial Studies*, 35(12), 2075-2096.
- Gudykunst, W., & Ting-Toomey, S. (1990). Ethnic identity, language and communication breakdowns. In Giles, H., and Robinson, P. (eds.), *Handbook of Language and Social Psychology*. Wiley, New York, pp. 309–327.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. *Identity: Community, culture, difference*, 2, 222-237.
- Hall, S. (1992). The question of cultural identity. *Modernity and its futures*, 274-316.
- Helms, J. E. (1990). *Black and White racial identity: Theory, research, and practice*. Greenwood Press.
- Hobsbawm, E. J. (2012). *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. Cambridge University Press.
- Hogg, M. A., Terry, D., & White, K. (1995). A Tale of Two Theories. *Social psychology quarterly*, 58(4), 255-269.
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C., & Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: a review of research and directions for future study. *Developmental psychology*, 42(5), 747.
- Huiberts, A. (2002). Individualisme en collectivisme in de adolescentie: Studies onder Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jongeren. Proefschrift, Universiteit Utrecht.
- Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hurtado, A., and Gurin, P. (1995). Ethnic identity and bilingualism attitudes. In Padilla, A. (ed.), *Hispanic Psychology*. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Hutnik, N. (1991). *Ethnic minority identity: A social psychological perspective*. Clarendon Press/Oxford University Press.

- Huynh, Q. L., Nguyen, A. M. D., & Benet-Martínez, V. (2011). Bicultural identity integration. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 827-842). Springer New York.
- Imbens-Bailey, A. (1996). Ancestral language acquisition: Implications for aspects of ethnic identity among Armenian American children and adolescents. *J. Lang. Soc. Psychol.* 15: 422–444.
- Klaczynski, P. A. (2004). A dual-process model of adolescent development: Implications for decision making, reasoning, and identity. *Advances in child development and behaviour*, 32, 73-125.
- LaFromboise, T. D., Coleman, H., & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, 395–412.
- Maliepaard, M., & Lubbers, M. (2013). Parental religious transmission after migration: The case of Dutch Muslims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(3), 425-442.
- Marshall, S. (1995). Ethnic socialization of African American children: Implications for parenting, identity development, and academic achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 24(4), 377-396.
- McCoy, D. (1992). The influence of structural factors on the emergent ethnicity of immigrant groups: The Vietnamese in Sydney, Australia. *Ethnic Groups* 9: 247–265.
- Meeus, W., & Deković, M. (1995). Identity development, parental and peer support in adolescence: Results of a national Dutch survey. *Adolescence*. Vol 30 (120), 931-944.
- Miller, D. B., & MacIntosh, R. (1999). Promoting resilience in urban African American adolescents: Racial socialization and identity as protective factors. *Social Work Research*, 23(3), 159-169.
- Miller, P., and Hoogstra, L. (1992). Language as tool in the socialization and apprehension of cultural meanings. In Schwartz, T., White, G., and Lutz, C. (ed.), *New Directions in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press, New York, pp. 83–101.
- Mok, Morris, Benet-Martinez & Karakitapoglu-Aygün (2007). Embracing American Culture. Structures of Social Identity and Social Networks Among First-Generation Biculturals. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 38 No. 5, September 2007 629-635.

- Nguyen, A.-M. D., & Benet-Martínez, V. (2007). Biculturalism unpacked: Components, individual differences, measurement, and outcomes. *Social and Personality Psychology Compass*, 1, 101-114.
- Nguyen, A. M. D., & Benet-Martínez, V. (2010). Multicultural identity: What it is and why it matters. *The psychology of social and cultural diversity*, 87-114.
- Nguyen, A. M. D., & Benet-Martínez, V. (2013). Biculturalism and Adjustment A Meta Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(1), 122-159.
- Oosterwegel, A., & Vollebergh, W. (2003). Jongeren in Nederland en hun waarden. Een onderzoek onder adolescenten van Nederlandse, Turkse en Marokkaanse herkomst. *Pels, T. & Vollebergh, W.(2006), oc Ook verschenen in Migrantenstudies*, 215-227.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90, 5, 751-783.
- Phinney, J. S. (1989). Stages of ethnic identity development in minority group adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 9(1-2), 34-49.
- Phinney, J. S. (1991). Ethnic identity and self-esteem: A review and integration. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 13(2), 193-208.
- Phinney, J. S. (1993). A three-stage model of ethnic identity development in adolescence. *Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities*, 61, 79.
- Phinney, J. S., & Devich-Navarro, M. (1997). Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7, 3-32.
- Phinney, J. S., Romero, I., Nava, M., & Huang, D. (2001). The role of language, parents, and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(2), 135-153.
- Rezai, S., Barendrecht, S., Burgers, J., Entzinger, H., van San, M., & Severiens, S. (2010) *De tweede generatie in Rotterdam. Enkele cijfers en achtergronden*. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Risbo. Verkregen via

<http://www.betrokkenbijrotterdam.nl/COS/publicaties/MOR/028%20De%20tweede%20generatie%20in%20Rotterdam.pdf>.

- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106.
- Rumbaut, R. (1994). The crucible within: Ethnic identity, self-esteem, and segmented assimilation among children of immigrants. *Int. Migration Rev.* 28: 748–794.
- Savage, S., S. Collins-Mayo, B. Mayo (2006). *Making sense of generation Y: The world view of 15-25-year-olds*. Londen: Church House.
- Schmitt, M. T., & Branscombe, N. R. (2002). The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups. *European review of social psychology*, 12(1), 167-199.
- Sellers, R. M., Smith, M. A., Shelton, J. N., Rowley, S. A., & Chavous, T. M. (1998). Multidimensional model of racial identity: A reconceptualization of African American racial identity. *Personality and Social Psychology Review*, 2(1), 18-39.
- Sharobeem, H. M. (2003). The Hyphenated Identity and the Question of Belonging: A Study of Samia Serageldin's *The Cairo House*. *Studies in the Humanities – Indiana*, 30(1/2), 60-84.
- Simon, B., & Ruhs, D. (2008). Identity and politicization among Turkish migrants in Germany: the role of dual identification. *Journal of personality and social psychology*, 95(6), 1354.
- Stewart, D. L. (2002). The role of faith in the development of an integrated identity: A qualitative study of Black students at a White college. *Journal of College Student Development*, 43(4), 579-597.
- Super, C., and Harkness, S. (1997). The cultural structuring of child development. In Berry, J., Dasen, P., and Saraswathi, T. (ed.), *Handbook of Cross-Cultural Psychology: Vol. 2. Basic Processes and Human Development* (2nd edn.). Allyn and Bacon, Boston, pp. 1–39.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–48). Monterey: Brooks/Cole.

- Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton University Press, 41 William St., Princeton, NJ 08540.
- Thornton, M. C., Chatters, L. M., Taylor, R. J., & Allen, W. R. (1990). Sociodemographic and environmental correlates of racial socialization by Black parents. *Child Development, 61*, 401–409.
- Van Oudenhoven, J. P., Ward, C., & Masgoret, A. -M. (2006). Patterns of relations between immigrants and host societies. *International Journal of Intercultural Relations, 30*, 637–651.
- Verkuyten, M. (2006a). Opgroeien in etnisch-culturele diversiteit. *Psycholoog Amsterdam, 41*(7/8), 378.
- Verkuyten, M. (2006). Groepsidentificaties en intergroepsrelaties onder Turkse Nederlanders. *Mens en maatschappij, 81*(1), 64-84.
- Verkuyten, M. (2014) Identity and Cultural Diversity. What social psychology can teach us. Routledge, Abingdon.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2007). National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33*(10), 1448-1462.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2009). Muslim immigrants and religious group feelings: Self-identification and attitudes among Sunni and Alevi Turkish-Dutch. *Ethnic and Racial Studies, 32*(7), 1121-1142.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2010). Orthodoxie en integratie van Turks Nederlandse moslims. *Mens en Maatschappij, 85*, 5-26.
- Vivero, V. N., & Jenkins, S. R. (1999). Existential hazards of the multicultural individual: Defining and understanding “cultural homelessness.” *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 5*, 6-26.
- Wilders, G. & van Klaveren, J. (2013). Het Marokkanen-probleem ettert voort. Het is tijd voor repressie van Marokkaans tuig. Geraadpleegd op <http://politiek.thepostonline.nl/column/het-marokkanenprobleem-ettert-voort/>
- Zondervan, T. (2008). Bricolage en bezieling. *Buigzame gelovigen: essays over religieuze flexibiliteit*, 95. Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving te Nijmegen, p/a Uitgeverij Boom, Amsterdam.

Appendices

Appendix Tabel 1 - Beschrijvende statistieken

Variabele	Range	Mean	SD	N
Leeftijd	16-25	18.53	1.56	109
Niveau opleiding	2-4	3.60	.73	109
<i>Culturele Harmonie</i>	1-5	3.58	.88	106
<i>Moreno</i> (Voel je je meer (etniciteit) of meer Nederlander?)	1-5	2.28	.94	106
<i>Ervaren acceptatie</i>	1-5	3.23	.95	101
<i>Ervaren discriminatie</i>	1-5	1.97	.76	100
<i>Primaire etnische socialisatie</i>	-	-	-	-
Spreek je thuis Nederlands?	1-5	3.53	1.15	97
Hoe vaak komen er mensen met dezelfde achtergrond bij jouw ouders op visite?	1-5	3.76	.99	96
Hoe vaak spreken je ouders over het land van herkomst?	1-5	3.90	1.10	96
<i>Interetnisch contact met leeftijdgenoten</i>	1-3	1.71	.60	98
Spreek je Nederlands met je vrienden?	1-5	4.41	.77	97
Hoe vaak ga je in je <u>vrije tijd</u> om met leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond?	1-5	2.31	1.32	100
<i>Praktiseren van religie</i>	1 -5	3.14	1.16	62
<i>Religieuze Islamitische Identiteit</i>	1-5	4.31	.84	62

Note: Cursief = Schaal /Predictor

Appendix Tabel 3 - Factoranalyse BII

	Factor 1	Factor 2
A: Ik ben gewoon iemand met een andere achtergrondcultuur die in Nederland woont.	-.56	.48
B: Ik houd mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur gescheiden.	.35	.49
C: Ik ervaar het verschil tussen de gewoonten van mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse gewoonten als een probleem.	.69	.51
D: Ik voel me als iemand die tussen twee culturen beweegt.	.72	-.27
E: Ik voel me gevangen tussen mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur.	.66	.29
F: Ik heb niet het gevoel dat ik moet kiezen tussen mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur*.	.23	.11
G: Ik voel mij deel van een gecombineerde cultuur: mijn achtergrondcultuur en de Nederlandse cultuur*	-.45	.60

Note. N=106. Principale Factor Analyse

* Omgepoold (Vraag F en G)

Appendix Tabel 5 –Frequenties Moreno-vraag

‘Voel je je meer (ethniciteit) of meer Nederlander?’	Frequentie	Percentage
Ik voel me volledig lid van mijn achtergrond cultuur	23	21,1
Ik voel me meer lid van mijn achtergrond cultuur dan Nederlander	41	37,6
Ik voel me evenveel lid van mijn achtergrond cultuur als Nederlander	33	30,3
Ik voel me meer Nederlander dan lid van mijn achtergrond cultuur	7	6,4
Ik voel me helemaal Nederlander	2	1,8
N	106	97,2
Missing	3	2,8

Note: N=106, frequenties Moreno-vraag

Appendix Tabel 7 – Beschrijvende statistieken predictors Ervaren Acceptatie en Ervaren Discriminatie

Controlevariabele	Predictor			Predictor		
	Ervaren Acceptatie			Ervaren Discriminatie		
Achtergrond	N	M	SD	N	M	SD
Marokkaans	27	2.93	.83	26	2.11	.74
Turks	25	3.22	.74	25	1.84	.72
Anders	36	3.25	1.02	36	2.03	.78
Totaal alle respond.	101	3.23	.95	100	1.97	.76
Geslacht						
Vrouw	49	3.12	.87	52	1.94	.78
Man	52	3.33	1.02	48	1.99	.75
Opleidingsniveau						
Niveau 2	15	2.97	1.02	15	2.08	.98
Niveau 3	9	3.59	1.44	9	1.63	.58
Niveau 4	77	3.23	.93	76	1.98	.73

Note: Alle schalen kennen een bereik van 1-5

Appendix Tabel 8 – Beschrijvende statistieken predictor Primaire etnische socialisatie

Achtergrond	Predictor			Predictor			Predictor		
	Frequentie visite eigen etnische groep			Storytelling ouders land van herkomst			Thuis spreken Nederlandse taal		
	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
Marokkaans	25	4.16	.90	25	3.68	.99	25	3.84	.85
Turks	25	4.04	.84	25	4.08	1.04	25	3.28	1.21
Anders	34	3.44	.99	34	4.03	1.09	35	3.23	1.14
Totaal alle respond.	96	3.76	.99	96	3.90	1.09	97	3.53	1.15

Note: Alle items kennen een bereik 1-5.

Appendix Tabel 10 – Beschrijvende statistieken predictor Interetnisch contact leeftijdgenoten

Achtergrond	Predictor			Predictor			Predictor		
	Interetnisch contact op school en in vrije tijd			Kwantiteit contact met Nederlanders in vrije tijd			Spreken Nederlandse taal met vrienden		
	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
Marokkaans	25	1.56	.44	26	2.54	1.30	25	4.56	.65
Turks	24	1.58	.52	25	2.40	1.26	25	4.08	.70
Anders	36	1.67	.59	36	1.67	.59	35	4.34	.91
Totaal alle respond.	98	1.71	.60	100	2.31	1.32	97	4.41	.77
Geslacht									
Vrouw	47	1.69	.54	48	2.50	1.41	46	4.50	.69
Man	51	1.73	.66	52	2.14	1.22	51	4.33	.84
Opleidingsniveau									
Niveau 2	15	1.73	.56	15	2.27	.88	14	4.07	.92
Niveau 3	9	1.72	.67	9	2.33	1.32	9	4.33	.87
Niveau 4	74	1.70	.61	76	2.32	1.41	74	4.49	.73

Note: Interetnisch contact kent een bereik van 1-3; De andere twee predictoren een bereik van 1-5.

Appendix Tabel 11 – Beschrijvende statistieken predictor religie

Achtergrond	Predictor			Predictor		
	Praktiseren religie			Islamitische identiteit		
	N	M	SD	N	M	SD
Marokkaans	24	3.31	1.14	24	4.03	1.07
Turks	21	3.19	1.16	21	4.50	.62
Anders	16	2.88	1.12	16	4.45	.62
Totaal	62	3.14	1.16	62	4.31	.84
Geslacht						
Vrouw	33	2.96	1.16	33	4.30	.82
Man	29	3.16	1.21	29	4.32	.89
Opleidingsniveau						
Niveau 2	9	2.50	.96	9	3.76	1.30
Niveau 3	7	3.56	1.57	7	4.74	.38
Niveau 4	46	3.10	1.13	46	4.35	.74

Note: Alle schalen kennen een bereik van 1-5.